O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2001-yil, 2-fevral • N6 (3596)

ИЖОДИЙ ҲАМКОРЛИК УФҚЛАРИ

Адабиёт ва санъат ўз табиатига кўра барча замонларда ҳам жамият ҳаётини ҳаққоний акс эттиришга, ибрат бўлувчи бадиий образлар, адабий қаҳрамонлар орқали ёш авлод онгини шакллантириш, уларни маънавий етуклик ва комилликка даъват этишга масъул ҳисобланган. Мустақиллик йилларида эса бу жиҳатдан адабиёт ва санъатимизнинг янги асарлари ва янги адабий қаҳрамонларига эҳтиёж янада ошди. Президентимизнинг яқинда "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати ташаббус гуруҳи билан учрашувда сўзлаган нутқида: "Бугунги куннинг қаҳрамони қани?" деган ҳақли савол қўйилди. Юртбошимизнинг ижодкорларни ҳозирги мураккаб, шу билан бирга шарафли даврда истиқболимиз пойдеворини барпо этиш йўлида ўз Ватани ва халқига фидоийлик билан хизмат қилаётган инсонлар, ёш авлод вакилларининг таъсирчан ва ёрқин сиймоларини яратишга даъват этиши ёзувчиларни ғоят масъулиятли ижодий меҳнатга руҳлантираётир.

Ўзбекистон Республикаси Давлат Матбуот қўмитасида бўлиб ўтганноширлар ва ёзувчиларнинг суҳбатида шу ҳақда фикр юритилди. Давлат Матбуот қўмитаси раиси Рустам Шоғуломов учрашув-ни очаётиб, бугунги куннинг долзарб вазифаларидан, Юртбошимиз даъватларидан келиб чиққан ҳолда ноширлар ва ижодкорларнинг ўзаро ҳамкорлигини кучайтириш, бу борадаги ижодий жараённи янада фаоллаштириш имкониятлари ҳақида фикрлашиб олишга йиғилганларни таклиф этди.

Ўтган ўн йил мобайнида янги бир тузум, миллий давлатчилигимиз юзага келди, - деди Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла Орипов. - Жаҳон кўламида тараққиётнинг ўзбек модели, деган атамалар пайдо бўлди. Халқимизнинг, Ватанимиз ёшларининг бу жараёндаги кураш йўллари ўз қаҳрамонларини майдонга чиқариши табиий ва шундай бўлди ҳам. Президентимиз нафақат яқиндаги учрашувда, балки қатор маърузаларида бугунги ҳаётимизнинг чинакам қаҳрамонлари аллақачон адабиёт ва санъатнинг бадиий тадқиқ обьектига айланиши зарурлигини уқтириб, биз ижодкорларни ана шунга даъват этиб келаётирлар. Ана шу даъватларга ҳамоҳанг бўлган бугунги ноширлар билан юзма-юз учрашувимиз, бу учрашувда ноширларнинг бугунги кун қаҳрамонлари ҳақида бадиий ва публицистик асарларни чоп этишга тайёр эканликларини эътироф этишаётгани айни муддаодир. Бундай ҳамкорлик ҳам ноширлар, ҳам ёзувчиларимиз учун кенг майдон очажаги, ижодий жараённи авж олдириши тайин. Озод Ватан одамлари, бунёдкорлар, фидойи ёшлар - замонамиз қаҳрамонлари сиймоларини яратиш ижод аҳлининг олдимизда турган улуғ айёмимиз - Ватанимиз мустақиллигининг ўн йиллигига муносиб туҳфаси бўлади.

Учрашувда сўзга чиққан Ўзбекистон халқ ёзувчилари Пиримқул Қодиров, Иброҳим Раҳим, Ҳамид Ғулом, Ўзбекистон халқ шоирлари Жуманиёз Жабборов, Ойдин Ҳожиева, Усмон Азим, адиблар Владимир Тюриков, Учқун Назаров, Ўзтелерадиокомпания раисининг биринчи ўринбосари Низомиддин Маҳмудов ва бошқалар ноширлар томонидан илгари сурилган ташаббусни қўллаб-қувватлаб, бугунги кунда замонавий долзарб мавзулардаги асарларни ёзиш, чоп этиш билан бирга уларни халқимизга ўз вақтида етказиб бериш, китобхонлик маданиятини янада юксалтириш зарурати ҳақида ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини баён этдилар.

Учрашувда ноширлар ва ёзувчилар ўртасидаги ижодий ҳамкорликнинг барча қирраларига ойдинлик киритилди ҳамда аниқ амалий режалар белгилаб олиндики, бу ҳамкорлик яқин орада ўзининг муайян ижодий самараларини бериши шубҳасиз.

Ёшлик сурури

БАЙРАМЛАР ЙИЛИ

Маданият ишлари вазирлигида

Маданият ишлари вазирлиги ҳайъатининг кенгайтирилган йиғилиши вазирликнинг ўтган 2000 йилдаги якунларига, Наврўз, умумхалқ байрамига, "Шарқ тароналари" учинчи халқаро мусиқа фестивалига тайёргарлик ва республика "Офарин" кўрик-танловини ўтказиш масалаларига бағишланди. Маданият ишлари вазири Х.Жўраев йиғилишни очиб, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг Олий Мажлиснинг иккинчи чақириқ тўртинчи сессиясида сўзлаган нутқидан келиб чиқадиган вазифалар ҳамда "Оналар ва болалар" йилига бағишланган давлат дастурини бажаришда маданият муассасаларининг ўрни ҳақида сўзлади.

Вазир ўтган йили Республикамиз Президентининг Ҳамза номидаги театрда бўлиб, уни энг замонавий талаблар даражасида қайта қуриш борасида ғоят муҳим таклифлар айтгани юртбошимизнинг маданият ва санъатга нақадар катта эътибор бераётганидан далолат эканини таъкидлади. Бугунги кунда Консерватория янги биносининг қурилиши жадал суръатлар билан олиб борилаётгани ҳам бу фикрнинг ёрқин далилидир. Шунингдек, Алишер Навоий номидаги боғда кечки томошалар ўтказиш учун катта концерт майдони яратилди.

Умуман, вазирликка қарашли идоралар, театр ва концерт заллари, кутубхоналар ва музейлар, деярли барча маданий муассасалар ўз зиммаларидаги вазифаларни имкон қадар уддаладилар. Айни вақтда соҳаларда юз бераётган муайян камчиликлардан ҳам кўз юммаслик, эътиборни ана шу камчиликларнинг сабабларини таҳлил этишга қаратиш зарур.

Очиғини айтганда, вилоятларимизда маданият соҳасидаги ўзгаришлар секинлик билан бормоқда, деди ўз сўзида вазир ўринбосари Б.Абдураҳимов. Вилоятлардаги баъзи туманларнинг маданият бўлимлари раҳбарлари ҳатто ўз вилоятларида ўтказилган республика миқёсидаги йирик тадбирлардан бехабарлар. Шу кунга қадар Навоий, Самарқанд, Фарғона ва Тошкент вилоятларида "Ўзбекрақс" бирлашмасининг вилоят бўлимлари ташкил этилмаган. "Ўзбекрақс"нинг бирорта вилоят бўлими эса вазирликка хисобот топширмаган. "Ўзбекнаво"нинг вилоят бўлимларида ҳам аҳвол шундай. Бу ташкилот кўзда тутилганидек, ўз-ўзини моддий жиҳатдан таъминлаш усулига тўлиқ ўтолмади. Сабаби, ҳамон айрим муассасалар боқимандалик кайфиятидан қутулолмаяптилар.

Ана шуни назарда тутган ҳолда "Ўзбекнаво" бирлашмасининг моддий-молиявий имкониятларини кучайтириш мақсадида кенг кўламли гастрол-концерт фаолиятини амалга оширувчи дастурлар ишлаб чиқиш зарур. Ғоявий-бадиий саёз, ижро жиҳатидан бўш қўшиқларнинг саҳнага чиқиб кетмаслиги учун Бадиий кенгаш ўз имкониятларини тўла сафарбар қилиши, академик ва халқ бадиий жамоаларининг дастурини такомиллаштириш, янги ва ҳар томонлама мукаммал асарларнинг кўпайишини таъминлаш навбатдаги долзарб вазифалардандир.

Мустақиллигимизнинг ўн йиллиги нишонланадиган ушбу йилда Наврўз умумхалқ байрамини юқори савияда ташкил қилиш ва ўтказиш шу кундаги асосий ишлардандир. Бунинг учун республика ташкилий-ижодий гуруҳи тузилиб, ўз фаолиятини бошлаб юборди. Ўн иккинчи марта нишонланаётган бу байрамда ҳар бир вилоят энг сара дастурлари билан иштирок этиши керак.

2001 йилни ҳеч иккиланмай байрамлар йили бўлади, дейиш мумкин. Феврал ойида бошланадиган театр санъати кунлари кейинги тадбирларга уланиб кетади. Анъанавий кўрик-танловлар, "Янги тароналар" миллий эстрада куй-қўшиқлари танлови, Китоб байрами, Ўзбекистон қўшиқ байрами, буюк мутафаккир Алишер Навоий таваллудининг 560 йиллиги, Термиз шаҳрининг 2500 йиллиги, "Авесто"нинг 2700 йиллиги, августда ўтадиган "Шарқ тароналари" фестивали... буларнинг бари республика маданият ходимларидан катта сафарбарликни, жонбозликни талаб этади.

Маълумки, ўтган йили "Офарин" республика танлови катта тантаналар билан ўтган ва кўпчиликнинг ёдида қолган эди. Бу йил ҳам "Офарин—2001" танловини юқори савияда ўтказиш учун катта тайёргарлик ишлари олиб борилмоқда. Бу ҳақда вазир ўринбосари, "Ўзбектеатр" бирлашмаси бош директори М.Абдуқундузов ахбороти тингланди.

САНЪАТШУНОСЛИКНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Ўзбекистон Бадиий академияси Санъатшунослик илмий-тадқиқот институтида "Ўзбекистон санъатшунослигининг долзарб муаммолари" мавзуида илмий анжуман бўлиб ўтди. Тадбир Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, санъатшунослик фанлари доктори, профессор Файзулла Кароматов илмий фаолиятининг 50 йиллигига бағишланди.

Бутун ҳаётини санъатга бағишлаган Ф.Кароматов шу кунларда ўзининг етмиш беш ёшини ёр-биродарлари, ҳамкасб ва шогирдлари даврасида нишонламоқда. Истеъдодли мусиқашунос, устоз-мураббий "Ўзбек халқ қўшиқлари" мавзуида номзодлик, "Ўзбек чолғу мусиқаси (мерос)" мавзуида докторлик диссертацияларини ҳимоя қилди, қарийб йигирма йил Санъатшунослик илмий-тадқиқот институтида турли лавозимларда фаолият кўрсатди. Йигирма беш йил давомида Тошкент давлат консерваторияси профессори ва кафедра мудири бўлиб ишлади. Илмий фаолияти давомида ўттизга яқин докторлик ва номзодлик диссертацияларига илмий раҳбарлик қилди. У икки юзга яқин монография, тўплам, рисола ва мақолалар муаллифидир.

Шуниси эътиборлики, Ф.Кароматовнинг "Ўзбек халқ қўшиқлари", "Ўзбек халқ мусиқа мероси", "Ўзбек дўмбира мусиқаси" каби дарслик ва қўлланмалари Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваторияси, олий ва ўрта махсус ўқув юртларида, мусиқа ва санъат мактабларида миллий ижрочилик бўлимларини ташкил этишга асос бўлди. Олим қарийб эллик йилдан бери Санъатшунослик илмий-тадқиқот институти фолклор экспедицияларига раҳбарлик қилиб келмоқда.

Анжуманда сўзга чиққанлар устозни табаррук ёш билан қутлаб, унинг ўзбек миллий мусиқаси ва қардош халқлар мусиқа санъати ривожига қўшган хизматлари тўғрисида гапирдилар.

Тадбирда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси А.Мелибоев, ЮНЕСКОнинг мамлакатимиздаги ваколатхонаси раҳбари Майкл Барри Лейн сўзга чиқди.

(ЎзА)

ИСТИҚЛОЛ ЖИЛОЛАРИ

Кўргазмалар залида

Бадиий академиянинг Кўргазмалар залида академия аъзоларининг 200 га яқин рангтасвир, графика ва амалий-безак санъати асарлари намойиш этилмоқда. "Истиқлол жилолари" деб номланган бу ҳисобот-кўргазмадан Абдулҳақ Абдуллаев, Малик Набиев, Раҳим Аҳмедов, Рўзи Чориев, Николай Шин, уста Ортиқ Файзуллаев каби фахрий академик-рассомларнинг бир қанча ажойиб асарлари ўрин олган.

70-80-йиллар ўзбек санъатига миллий анъаналар асосидаги ёрқин асарлари билан кириб келган Ж.Умарбеков, А.Мирзаев, Б.Жалолов, С.Абдуллаев каби рангтасвирчи академикларнинг асарлари, самарқандлик уста Ҳ.Ҳақбердиев, риштонлик Ш.Юсупов ва тошкентлик А.Раҳимовнинг кулолчилик ишлари намойиш этилмоқда. Академик Н.Холматовнинг заргарлик буюмлари ва Шаҳноза Мўминованинг чиннидан ишланган бетакрор нафис асарлари экспози-циясига кўрк бағишлаб турибди.

Санъатшунослик фанлари доктори, академик Акбар Ҳакимов кўргазма ҳақида шундай деди:

- Бу кўргазмада тасвирий санъатнинг бугунги аҳволи, бадиий ижоддаги умумий йўналишлар акс этган. Таниқли ҳайкалтарош И.Жабборов ва амалий санъат йўналишидаги ижодкорлар асарлари эътиборни тортади. Назаримда, мазкур кўргазма Ўзбекистон тасвирий ва амалий санъатининг ютуқларини намойиш этди.

Феруза МИРЗАЕВА

Шеърий лаҳза

ВАТАН

Тириклик уйидан олган нафасим,
Улуснинг бетакрор тонгига ҳамдам.
Менга азиз эрур, менга Ватандир,
Миноранинг маъюс хаёллари ҳам.

Ватан! Сенга лойиқ бир фарзанд бўлсам -
Ўзинг инъом этган бахтга етарман.
Бир куни дунёдан кетар бўлсам ҳам
Бир ҳовуч тупроғинг бўлиб кетарман.

Бағрингда туғилдим, ҳаётим масъуд,
- Қалбим чечак эрур, юртим чамандир.
Томиримда яшаган энг буюк маъбуд -
Бири Онам бўлса, бири Ватандир!

Шоира ҲАСАН қизи

Аҳмад АЪЗАМ

АНГЛАШ ИМКОНИЯТИ

АСРГА ТАТИГУЛИК
10 ЙИЛ

Бир куни телевизорда бир укамизнинг миллат ундоқ, миллат бундоқ деган гапларини эшитган катта бир режиссёр акамиз тутоқиб келди: "Ким ўзи бу? Миллатнинг қайғуси бошига тушган давлат арбобими ё дунёга танилган бир файласуфми? Миллат ҳақида гапиришга қандай ҳадди сиғади? Ахир, бу жуда улкан, жаҳоний бир тушунча-ку!", деди. Унинг гапи эътироз уйғотмайдиган даражада тўғри эди, лекин мен ўйланиб қолдим: "Ахир, ҳар биримиз ҳам, одам сифатида катта ё кичик бўлмайлик, шу миллатга мансубмиз, унинг бир парчасимиз, қандай қилиб бу ҳақда ўйламаймиз, гапирмаймиз?", дедим. У эса: "Миллат ҳақида фақат улкан шахсларгина гапиришга ҳақли, бунақалар дунёда саноқли", деди. Замирида ҳар биримизнинг онгимизни тушовлаб қўйган ўша якка фикрли замоннинг нуқси бўлган шу гап мени ҳалигача ўйлантиради. Ўтган ўн йилликнинг бизга берган энг баланд мартабаси шуки, биз миллат ҳақида нафақат ўйлаш, балки бу ҳақда овоз чиқариб фикрлаш эркига эга бўлдик; миллатга мансубиятини ўйлаган одам – бу шахс дегани, миллат эса шунчаки яшаб, ўз тирикчилиги ғамида юрган, ўзининг манфаатлари учунгина кун кечираётганлардан эмас, балки шахслардан таркиб топади, тўғрироғи, шахсиятини англаш миллатнинг меҳварини ташкил этади. **Ҳар бир одамнинг ўз олдига мен бу дунёга нима учун келдим, кимман ўзи, тирикчилигимдан ташқари тириклигим нимадан, шу миллат ҳаётида ўрним қандай, қаерда яшаяпману шу ота юртдан олаётганим эвазига унга нималарни қайтараяпман, деган саволни қўйишидан ўзини, ўзлигини, миллатга мансублигини англаш бошланади. Ҳар биримизга ана шундай англаш имкониятини яратган ўн йиллик, менингча, шу маънода катта маънавий янгиланишнинг келажагини бошлаб берди.**

Ўн йил – асрнинг ўн варағи, қисқа, лекин инсон умри ўлчамларича жуда узун. Мустақилликда туғилган бола ўн ёшга кириб, оқу қорани фаҳмлади. Катталарнинг сардафтарида эса бу ҳар дақиқаси, ҳар соати фаҳмлаш имконияти бўлган тўрт мингга яқин куну тунлар. Президент таъбири билан айтганда, "ким эдигу ким бўлдик, бу сир-синоатли дунёда бизнинг ўрнимиз қаерда?", деган саволларга жавоб изланган узун кунлар. Шу маънода ўтган ўн йил инсоннинг инсонлигини фикр нури билан ойдин қилган, миллатнинг миллатлигини тафаккур билан ёриштирган ёруғ бир давр дейман ўзимча, ўз миллатимни ўйлашга баҳоли қудрат чоғланган одамлар қатори.

Яқинда бир кўрсатувни тасмага ёзаётиб, 84 ёшга кирган қариядан ўтган умри ҳақида хотираларини сўраганимда, у киши: "Э-э, ука, у ёқдаги хотирани нима қиласиз? Мен энди яшаяпман, эндигина тўққиз ёшга кирдим-ку ўзи!" деди. Бўлмаса, бу одам қатағонга учрамаган, бир умр ўқитувчи бўлган, 40 йил маҳаллага раислик қилган, ўнта фарзанд ўстирган. "Мана, шунча фарзандни уйлик-жойлик қилиб тинчидим, деган маънода эмас, ука, тушунинг, эсимни танибманки, эзилиб, яна шу эзилганимни билмай яшаб юраверган эканман, энди билганимда, ҳе, аттанг, олдин шу кунларни кўрганимдами, деб юрагим куяди", дея изоҳ берди яна отахон.

x x x

Одам ҳамиша ёруғликка талпиниб яшайди. У кун алмашиши, офтоб чиқишига ишонади, янги кунда нимадир бир яхшиликлар бўлади, деб кутади. Янги йил. Янги аср. Яна бу янги мингйиллик! Курраи замин вазминлик билан айланиб тураверади, қоронғи-ёруғ... Астрономия бўйича кундан куннинг унча фарқи йўқ, алмашиб тураверади. Фақат бизнинг умидимиз – офтобга талпинишимиз уларни янгилайди.

Кейинги тўққиз-ўн йиллик давр биз учун қандай кечди, бу муддатда нималарга эришдик – бизга офтоб чиққани шу бўлади. Турманинг ҳам деразаси, зиндоннинг ҳам туйнуги бор, биз 90-йилларгача темир панжарадан тушиб турган бир тизим нурга қараб, шу бир парча ёруғликни кутиб, балки унинг борлигини билмай яшагандекмиз...

Ҳа, мустақил бўлдик, ҳурликка чиқдик, Ватанимиз жаҳоннинг обрў мартабасида тенглар қаторидан жой олди, ўз минбарини эгаллади. Агар шу ўн йилликда эришганларимизни санайверсак, саноқнинг ўзи бир китоб. Сарҳисоб қилиб қарасак, мустақиллик фақат осмонга дўппини отиб, шодон қийқиришнинг ўзи эмас экан, мамлакатнинг жаҳон саҳнасидан муносиб ўрин олиши олдин бу ўринни эгаллаганларнинг сурилиб, мана, келинг, марҳамат, тўрга чиқинг, деб жой бериши эмас экан, ҳурлик, эркинлик, демократия дегани масъулияту меҳнат экан. Ҳаммасининг замирида теран изланишу чўнг меҳнат ётар, истиқлолу озодлик, юксалишу равнақ аслда ана шу заҳматларнинг натижаси экан. Бугун дўлананинг ҳар бир донасини татиётганимизда шу тоққа чиқиб келгунимизча товонимизга ботган ҳар бир чағир тош ёдга келар, янада баландроққа кўтарилишнинг юкини елкамиз сезиб турар экан.

Ким эдигу ким бўлдик, эртага ким бўламиз, деган саволга ҳар ким ўзига некбин жавоб топган ўнйиллик бўлди шугина қисқа давр. Биз, Худога шукр, зимистоннинг хира шапкўридан асрлар бўйи талпинган офтобимизга чиқдик. Ўзбекка ўзининг қуёшини ярашиғли қилган ёруғ манглай терлари бўлди ўтган ўнйиллик дейман, ўзимча. Энди янги асрдаги талпинишларимизга шу ўнйиллик парвоз таянчи бўлажак, дейман яна.

x x x

Албатта, шу ўнйилликни катта ўлчамларда умуман сарҳисоб қилганда, фақат яхши гапларни айтгинг келади. Ўзи чиндан ҳам шундай: ўтмиши унутилган, тарихи кесилган жойда бир янги давлатнинг яна қад ростлаши, миллатлик тушунчаси ўзидан йироқлаштирилган бир миллатнинг ўзини қайта таниши, унинг ҳар бир вакил-фуқаросининг ҳақ-ҳуқуқи кафолатлангани ва ҳоказо-ҳоказо амнияту мумкинчиликларни ўзингча ўйласанг, фикринг фақат яхшиликларга уйғунлашади. Ҳар қалай, ўн йил бир ой ёки бир йилнинг масалаю муаммолари, қувончи ташвишлари эмас, бунда арқонни узун ташлайсиз, катта ўлчамларни оласиз, бу даврдаги меҳнат самараларини катта тарих меъёрлари билан чамалашга уринасиз. Шу маънода ўнйиллигимиз оламшумул, унинг ёруғлиги нафақат кундузларимизни, балки олис қадим кечаларимизни ҳам қайта ёриштирди, миллатлик тарихимизни ўзимизга кўрсатди ва ... ҳар биримизни энди келажакдаги ўрнимизни фикрлашга чорлади.

Ана шундай катта яхшиликлар кўламида энди бизнинг кунда-кунора ўйлашимиз шарт бўлган гаплар ҳам анчагина. Биз мустақил бўлдик, тарихимизни танияпмиз, дунё билан тиллашаяпмиз, борди-келди қиляпмиз, ўзгаряпмиз, ташқи дунёда ҳам ўзгаришлар қилишга чоғланяпмиз. Бу ҳам табиий, дунёнинг сиёсий харитаси ўзгаришида бизнинг ҳам таъсиримиз бор. Гап фақат Ўрта Осиё ва Қозоғистон, Осиё геосиёсатидаги ўрнимизда эмас. Ўзбекистонимиздек бир давлатнинг таъсир кучи фақат минтақамиз билангина чекланмаслиги турган гап. Бу янги аср ҳали мамлакатимизга, миллатимиз ривожига кўп янги имкониятлар очажак.

Фақат бир гап – ҳар биримиз ўз танимизга шуни ўйласак, истиқболимизнинг шу масъулиятини елкаларимизга тенг тақсимлаб олсак, дунёнинг ҳам бизга ўтказаётган таъсирларидан оқу қорасини ажратсак, янги дунёси шу экан, деб эргашиб, таассуб қилавермай, дунёда фикридан дўпписигача, сийратидан ишигача, хушсуратидан муомала-одобигача ярқ этиб ажралиб турган ўзлик-ўзбек бўлиб, ўша баланд тенглар қаторида ярқираб турсак, ўнйиллигимиз йигирма биринчи аср эзгуликларининг салобатли бошланғичи, тарихнинг янги мингйилликдаги толеи ёруғ авлодларимиз фахр билан ўқийдиган саҳифалари бўлиб қолажак.

x x x

Мамлакат, Миллат, Ватан янглиғ тушунча-фикр уммонларидан ҳовучингга обиҳаёт олсанг, ичишга юрак дов бермайди, шу мартабага лойиқманми, деб ўйланиб қоласан одам. Лекин ботиниш керак, бизнинг ҳар биримиз ҳам энди кичик одам эмасмиз, ўтган ўнйиллик бизни аллақачон катта одамга – эркин яшаши учун эркин фикрлайдиган одамларга айлантирди ва... катта миллатга мансублик масъулиятини ҳам елкамизга юкладики, буни ҳар бир миллатдошимиз – ҳаммамиз доимо ўйлаб юришимиз керак. Айниқса, бу йилда – бўлажак қутлуғ тўйимиз арафасида.

САНЪАТКОР БУРЧИ

Маданият ишлари вазирлиги тизимида "Ўзбектеатр" ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси ташкил этилганига уч йил бўлди. Ўтган давр мобайнида бирлашма театрлар репертуарини замон талаблари асосида қайта қуриш, санъат даргоҳларининг молиявий жиҳатларини бозор иқтисодиёти талабларига мувофиқлаштириш, театр намоёндалари моддий-маънавий аҳволини яхшилаш борасида салмоқли ишларни амалга оширди. Бирлашма бош директори, Маданият ишлари вазири ўринбосари Муҳаммадали АБДУҚУНДУЗОВга биринчи саволимиз ҳам ўтган йил якунлари хусусида бўлди.

– Албатта, биз учун ўтган йилнинг энг қувончли воқеаси Президентимиз Ислом Каримовнинг Ҳамза номидаги академик драма театримизга ташрифи бўлди.

Президентимизнинг театр санъатига, унинг ривожига ва санъаткорларига бўлган бу эътиборидан бошимиз осмонга етди. Бу эътиборга биз албатта юксак бадиий савиядаги саҳна асарлари яратиш билан жавоб беришимиз лозим.

"Маънавият ва маърифат" республика кенгаши билан ҳамкорликда ташкил этган гуруҳимиз миллий ғоя ва маънавиятни шакллантиришда маданият ходимлари, хусусан, театр санъати намоёндалари олдига қўйилган вазифаларни бажаришда қўл келаётир. Гуруҳимизнинг вилоятлар бўйлаб қилган сафарлари ҳар томонлама самарали бўлди. Санъаткорлар ва томошабинлар орасидаги бундай мулоқотлар ёшларимизнинг маънавий жиҳатдан бойишида, уларни истиқлол ғояларига, Ватанга садоқат руҳида тарбиялашда муҳим омил эканининг гувоҳи бўлдик. "XXI аср бўсағасида: ўзбек миллий театр санъати муаммолари ва ечимлари" мавзуида ўтказилган илмий-амалий анжуман фақат мутахассислар учун эмас, театр ходимлари учун ҳам фойдали бўлди.

"Соғлом авлод йили"га бағишлаб. "Соғлом авлод учун" халқаро хайрия жамғармаси ва Ёзувчилар уюшмаси билан биргаликда ўтказилган пиесалар танлови ҳамда "Баркамол авлод образи" учун ўтказилган саҳна асарлари танлови чоғида янги асарлар яратилиб, янги номлар кашф этилди. Бу асарларнинг энг саралари республикамиз театрларида қўйишга тавсия этилди. Самарқандда ўтган VI анъанавий қўғирчоқ театрлари фестивали ҳам "Соғлом авлод йили"га бағишланди.

Икки ой давом этган "Хумо" ёшлар театрларининг иккинчи фестивалида Япония, Германия, Россия, Грузия каби давлатлардан ёшлар жамоаларнинг қатнашиши санъаткорларнинг ўзаро тажриба алмашишларида, ўзбек театрининг жаҳонга танилишида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Шу ўринда халқаро "Ипак йўли – театр саёҳати" лойиҳаси доирасидаги иккинчи муаллифлик театрларининг Қаршида ва Германияда ўтган фестивалларини ҳам қайд этиб ўтишни истардим.

Республикамизда фаолият кўрсатаётган 36 театрда ўтган йили 130дан ортиқ янги саҳна асарлари қўйилди. Албатта, барча асарлар юқори савияда, бугунги кун талабларига тўлиқ жавоб беради, деб бўлмайди. Лекин улар орасида ўз томошабинини топган спектакллар борлигидан хурсандмиз. Ҳозирги кунда эса олдимизда театрларимиз репертуарини яхшилаш, режиссёрлар ва драматурглар ўртасида ижодий ҳамкорликни яхши йўлга қўйиш каби вазифалар турибди.

– Янги мингйиллик, янги аср театрларимиздан ҳам ўз ишларига янгича ёндошишни талаб этиши шубҳасиз, албатта. Айниқса, истиқлолимизнинг 10 йиллиги нишонланадиган ушбу йилда мухлислар театрларимиздан бадиий баркамол асарлар кутишга ҳақлидир.

– Албатта, бутун фаолиятимиз асрга татигулик ўнйилликни муносиб кутиб олишга қаратилган. Бу йил ўтадиган театр санъати республика кўрик-танловини "Сарҳисоб—XX" деб номладик. Республикамиздаги барча театрларда саҳналаштирилган энг яхши асарлар кўриги март ойида нишонланадиган Халқаро театр кунида бошланиб, йил бўйи давом этади.

"Ўзтелерадиокомпания" билан ҳамкорликда ўтказилиши мўлжалланган телефестивал "Мустақиллик тимсоли" деб аталади. Бу фестивалда миллий истиқлол ғояларини тараннум этувчи ва шунингдек, энг яхши анъаналаримиз, қадриятларимиз улуғланган спектакллар телевидение орқали кўрсатиб борилади.

Ҳар йилгидек бу йил ҳам 27 март – Халқаро театр куни йилнинг энг яхши театр санъати намоёндалари ўн беш номдаги мукофотлар бўйича тақдирланадилар. Барча театр жамоалари энг улуғ байрамимиз – Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 10 йиллигини муносиб саҳна асарлари билан кутиб олишга ҳозирлик кўрмоқдалар.

Маълумки, бу йил "Оналар ва болалар йили" деб эълон қилинди. Шу муносабат билан кўплаб тадбирларимиз, спектаклларимиз ана шу санага бағишланади. "Авесто"нинг 2700 йиллиги муносабати билан Огаҳий номидаги Хоразм вилоят театрида "Меҳр фарзанди", Термиз шаҳрининг 2500 йиллиги муносабати билан Маннон Уйғур номидаги Сурхондарё вилоят театрида "Термизийлар" спектаклларини қўйишни режалаштирганмиз. Шунингдек, буюк бобокалонимиз Алишер Навоий таваллудининг 560 йиллиги муносабати билан кўпгина театрларимизда янги спектакллар қўйилади. Бугун эса Муқимий номидаги театрда шу санага бағишланган анжуман бўлади. Бу анжуманда Ҳамза номидаги театр жамоаси ҳам қатнашиб, Алишер Навоийга бағишланган спектакллардан саҳналар намойиш этади. Муқимий театри жамоаси эса мухлислар эътиборига театрлаштирилган томошани ҳавола этади.

Шу кунларда асосий диққат-эътиборимиз "Офарин-2001" республика кўрик-танловини муносиб ўтказишга қаратилган. Айни вақтда тайёргарлик ишлари ниҳоясига етиб, ҳал қилувчи босқични муваффақиятли ўтказиш тадоригини кўрмоқдамиз. Ўйлайманки, бу танлов кўпчиликнинг ёдида узоқ вақт сақланиб қоладиган тадбирларимиздан бўлади.

Г.УМАРОВА ёзиб олди

ДИҚҚАТ! ДИҚҚАТ! ДИҚҚАТ!

Ўзбекистон Республикаси
Маданият ишлари вазирлиги
"Ўзбектеатр" ижодий-ишлаб
чиқариш бирлашмаси,
Театр ижодкорлари уюшмаси

Миллий театр санъати соҳасидаги 2000 йилнинг энг яхши ижодий ишлари учун қуйидаги номинациялар бўйича йиллик мукофотларга ҳужжатлар қабул қилади:

1. "Йилнинг энг яхши спектакли":
* драма театри йўналиши (академик ва драма театрлари);
* мусиқали театр йўналиши (опера; оперетта; мусиқали драма);
* болалар театри йўналиши (ёш томошабинлар, қўғирчоқ).
2. "Йилнинг энг яхши режиссёрлик иши учун"
3. "Йилнинг энг яхши эркак роли"
4. "Йилнинг энг яхши аёл роли"
5. "Йилнинг энг яхши бастакори"
6. "Йилнинг энг яхши драматурги"
7. "Йилнинг энг яхши саҳна мусаввири"
8. "Йилнинг энг фаол театр танқидчиси"
9. "Театр санъатига бахшида умр"
10. "Йилнинг энг фаол оммавий-ахборот ходими"
11. "Йилнинг энг яхши тадбиркор театр раҳбари"
12. "Йилнинг энг яхши эпизодик актёри"
13. "Йилнинг энг умидли актёри"
14. "Йилнинг энг яхши саҳна либослари мусаввири"
15. "Йилнинг энг яхши пардозчи-визажисти"

Ҳужжатлар 2001 йил 25 февралгача қуйидаги манзилда қабул қилинади: Тошкент шаҳри, Ҳамза кўчаси, 51-уй.
"Ўзбектеатр ижодий-ишлаб чиқариш бирлашмаси".

Маълумот учун телефонлар: 136-38-34, 133-44-08

ОНАЛАР АЛЛА АЙТГАНДА...

Алпомиш олис сафарга жўнашдан олдин Барчинойга: "Агар фарзандимиз дунёга келса, унга фақат алла айттгин", дейди. Зеро, мурғак гўдак учун она алласидан-да гўзал, нафис, оромбахш наво йўқ. Алла билан бирга гўдакнинг қалбига илк бор Ватан ишқи инади, она-юрт шабадалари алланинг дилкаш оҳангларига айланади, она нафаслари ила муқаддас тупроғимиз ҳиди бола димоғига жо бўлади.

Афсуски, сўнгги вақтларда алла айтишдек қадрибад удумларимиз ҳам унутилаёзган эди. Республикамиз раҳбариятининг қадриятларимизни, удумларимиз, урф-одатларимизни тиклаш, уларни авлодларга етказиш борасидаги изчил саъй-ҳаракатлари туфайли ўзбек аллаларини асл ҳолига қайтаришга, халқимиз орасида уларни кенг тарғиб этишга киришилди.

Бу йил бешинчи маротаба ўтказилган "Алла" ижрочиларининг анъанавий кўрик-танлови ана шу қутлуғ тадбирлар сирасидандир.

Пойтахтимизнинг Аброр Ҳидоятов номидаги драма театрида уч кун давом этган танловда вилоятларда ғолибликни қўлга киритган жамоалар қатнашди. Танловга тақдим этилган дастурларни таниқли мусиқашунос олим Рустам Абдуллаев бошчилигидаги ҳайъат аъзолари баҳолашди. Олий ўрин Фарғона вилояти Олтиариқ тумани Маданият уйи қошидаги фолклор-этнографик ансамблига берилди. Самарқанд вилояти Тойлоқ туманининг "Сайқал" фолклор ансамбли биринчи ўринни эгаллади.

Иккита иккинчи ўрин "Ёш томошабинлар халқ театри" (Сирдарё вилояти) бадиий жамоасига ва "Моҳира" (Сурхондарё вилояти) фолклор-этнографик ансамблига насиб этди.

Хоразм вилояти Янгиариқ туман фолклор бадиий жамоаси, Қорақалпоғистондан "Бесперде" фолклор-этнографик халқ ансамбли, Андижондаги "Тарона" фолклор ансамбли, Қашқадарёдан "Маҳаллада дув-дув гап" фолклор бадиий жамоаси учинчи ўрин билан тақдирланди.

Яна бир неча жамоаларга рағбатлантирувчи мукофотлар ва махсус совринлар топширилди.

Фарғона вилояти маданият ишлари бошқармаси бошлиғи Тўлқинжон Собиров мазкур тадбир ҳақида шундай деди:

– Аввало бу йилги кўрик-танлов одил ва холисона ўтганини айтиш жоиз. Илгариги шундай тадбирларда иштирокчиларнинг баҳолари танлов якунида аниқланарди, бу йил эса баҳолар компютерлар ёрдамида дарҳол эълон қилиб турилди. Олтиариқ тумани маданият уйи қошидаги фолклор-этнографик ансамблига олий ўрин насиб этгани – жамоамиз ишончини оқлаганидан ғоятда хурсандмиз.

Маданият ишлари вазирлиги ташаббуси билан Халқ ижодиёти республика маркази томонидан ўтказилган бу тадбирга республика Хотин-қизлар қўмитаси, "Соғлом авлод учун" хайрия жамғармаси, "Шлоссер-Уста-Рассом" ва Ўзтелерадиокомпания ҳомийлик ёрдамини кўрсатишди.

"ҚОР ОДАМ" КИМ?

Драматург Тоир Юнуснинг "Қор одам воқеаси" трагикомедиясини томоша қилиб...

Саҳна – олис тоғ ёнбағридаги об-ҳавони ўлчаш манзили. Мўъжаз ҳовли. Олма шохига арқон тортилиб эркаклар кўйлаги, сочиқ ёйилган. Кунлар оддий, бир хилда, жим-жит ўтади. Бу ҳовлида бола овози эшитилмайди, боқчага бор, мактаб узоқ деган муаммо йўқлиги учун ҳам Раҳмат билан Саломат мана шу олис тоғ қишлоғида умргузаронлик қилишади. Энг катта муаммо кичикроқ калиш кийган хотиннинг унинг орқасини босиб кийишида. Кутилмаганда уларнинг сигири болалайди ва тасодифан бу ҳовлида Қор одам пайдо бўлади.

Бамисоли ҳовлига нур кириб келади. Қор одамни кийинтириш, боқиш ва ... одамга ўхшаб гапиришни ўргатиш истаги пайдо бўлади. Қор одам худди инсонга ўхшаб мусиқадан завқланади, қаттиқроқ гапирилса қўрқади, инсоннинг ҳамма буйруқларига сўзсиз бўйсунади, фақат таънага чидолмайди ва ... шундан сўнг худди инсонга ўхшаб гапира бошлайди.

Худо Инсонни ерда ўзига халифа қилиб, ҳамма нарсани унинг учун яратди. Ўсимлик, ҳайвонот оламининг ҳаммаси инсонга хизмат қилади. Ҳатто тилсиз-забонсиз гуллар ҳам карбонат ангидрид ютиб, биз учун кислород чиқаради. Лекин Инсон-чи? Бу фидойиликка нима билан жавоб берди? Коинотда, ҳаётда аввало бир-бири, қолаверса, ёндош олам вакилларининг Раҳматига сазовор бўлдими? Имони басаломатми? Чин мусулмон Мўмин бўлгани ҳолда Оллоҳ берган ризққа Шукур қиляптими? Оқибати аён: булбуллар боғларимизни ташлаб кетди, орол қуримоқда, ер нашаванд бўлди. Одамлар Меҳр-муҳаббат, Инсоф, Оқибат, Савоб деган буюк инсоний тушунчалардан йироқлашдилар. Ҳамма нарсани пул, мол-мулк билан ўлчаб, жиғилдон касалига учраганлар кўп. Шундай бўлдики, Қор одам тили билан айтганда, ҳамиша "унга интилиб, ундан паноҳ топиб юрган" олам вакилларига қарата ўқ отилди, уларнинг масканларига тузоқ қўйилди, ўт ёқилди. Беихтиёр юқоридан вертолетда туриб ҳимоясиз оҳулар тўдасига ўқ отиш манзараси кўзимиз олдида гавдаланади. Айтиш мумкинки, шу ўринда Қор одамнинг хаёлидан кечган даҳшатли манзаралар мусиқа ёрдамида томошабинларга янада таъсирли қилиб етказилган. Қор одам оиласи билан истиқомат қиладиган ғор ҳам инсоннинг қадамидан вайрон, у яқинларидан жудо бўлди. Қор одамнинг гапи Сизни ҳам ўйлантиради: "Нега баъзи одам яхши, нега баъзи одам ёмон? Нега, нега..." Сабабини топгач, ажабланасиз: ҳақиқат соддалиги билан буюк, буюклиги билан содда эканлигига яна бир бор ишончингиз комил бўлади.

Қизил империя даврида туғруқхоналарда онанинг илк сути билан меҳр-оқибат "эмиш" ўрнига, аралаш сутдан тўйиб оқибатсиз бўлиб ўсдик. Бунинг ҳосиласи ўлароқ одамлар, ҳатто туғишганлар орасида меҳр-муҳаббат туйғулари озор топди. Оқибат кўрсатиши лозим бўлган Инсонларнинг шафқатсизлигидан изтироб чекдик. Туғруқхоналарга ташлаб кетилаётган гўдаклар, болалар уйидаги тирик етимлар, қариялар уйида паноҳ топган чол-кампирлар... Буларнинг ҳаммаси яқин ўтмишнинг маҳсули эмасми?

Спектаклда иштирок этган персонажлар номига эътибор берсангиз, драматургнинг инсоний туйғуларни нечоғлик юксак тутганига амин бўласиз: Раҳмат, Шукур, Саломат, Мўмин ва ҳоказо. XX асрда меҳр-оқибат, инсоний бахт туйғулари ғоят тансиқ бўлгани ҳолда, XX1 аср Бахт-саодат, Тинчлик, Оқибат, Садоқат асри бўлишини орзу қилади муаллиф.

Драматург Тоир Юнуснинг "Қор одам воқеаси" трагикомедияси Ҳамза номидаги театрда саҳналаштирилди. Саҳналаштирувчи режиссёр Нодира Маҳмудова, рассом - Маҳмуд Саликов. Қор одам образи Ўзбекистон халқ артисти Теша Мўминов ва Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Маҳмуд Исмоилов талқинида спектаклдан спектаклга такомиллашиб ва мукаммаллашиб боришига ишонамиз.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Гулчеҳра Иброҳимбекова ва Шоҳида Исмоилова талқинидаги Саломат роли ҳам муваффақиятли чиққан.

Спектакл сўнгида Қор одамнинг Саломатга шифобахш гиёҳ олиб келиши ва уни қайнатиб ичса, албатта, она бўлишини айтиши, Раҳматга қарата "шунда сен тоғу тошларга қараб "Қор ода-а-а-м" деб чақирсанг мен эшитаман", дейиши асар сўнгига кўтаринки руҳ бериб, Эзгуликнинг тантанасига ишонтиради.

Маъсуда УБАЙДУЛЛАЕВА

МОҲИР САНЪАТКОР ЭДИ...

Яна бир Берта Давидова ҳақида ҳикоя

Ёднома

Бертахоним Давидова. Бу ном тилга олинганда дафъатан ҳамманинг кўз олдига ўзбек мумтоз қўшиқларининг моҳир ижрочиси, Ўзбекистон халқ артисти Берта Давидова сиймоси келади. Лекин биз ҳикоя қилмоқчи бўлган инсон бошқа бир Берта Давидова. У киши ҳаёт бўлганларида 90 ёшни қаршилаган бўлардилар. Хўш, ўзбек санъати тарихида ўзига хос из қолдирган бу аёл ким?

Ўзбек лапар қўшиқларининг моҳир ижрочиси, мусиқали драма театри актрисаси, сўнгроқ эса ўзининг турли образлари, миллий опера ариялари билан санъат шинавандаларининг ҳурмати, эътиборига сазовор бўлган Бертахоним Давидова номи миллий санъатимиз тарихи билан узвий боғлиқ. Санъатимиз намоёндаларининг шаҳодат беришларича, хонанда ўзбек мусиқали драма театри тарихида алоҳида ўрин эгаллаган.

Кўҳна Тошкентнинг "Пиёнбозор" маҳалласида, Исҳоқбой Давидов оиласида олтинчи фарзанд бўлиб дунёга келган Бертахонимда ёшликдан санъатга қизиқиш кучли эди. Бозор кунлари масхарабозлар, рақкослар томонидан кўрсатиладиган томошаларни қизча қизиқиб кўрарди. У балоғат ёшига етгач, руҳиятида кечаётган беғубор туйғулар исёни билан саҳнага чиқишни ихтиёр этди. Абу Али ибн Сино номидаги мактабни битириб, 1925 йилдан бошлаб бир вақтнинг ўзида "Тоштрам"даги драма тўгараги ва "Бинокор" клубида, "Чойсарой" ва "Кўкалдош" мадрасасидаги томошаларда ўзининг ансамбли билан фаол иштирок этди.

Ўз даврининг машҳур санъаткорлари Маннон Уйғур, Музаффар Муҳамедов, Муҳиддин Қориёқубов, Ғулом Зафарий, Обид Файзиев, Али Ардобус, Уста Олим Комиловларнинг унга назари тушди. Уни 1930 йили ўзбек давлат мусиқали театрига таклиф этишади.

Берта Давидованинг ўша вақтдаги фаолияти ҳақида Ўзбекистон халқ артисти Ҳалимахоним НОСИРОВА шундай эслайди:

– Санъатимиз қийинчилик билан тараққий этди. Муҳиддин Қориёқубов, Бинёмин Қори, хотин-қизлардан биринчи бўлиб Тамарахоним ҳамда Бертахоним илк фидойиларимиздан бўлишди. Бертахоним – яхши актриса, яхши ашулачи, яхши ўйинчи, яхши лапарчи, кўпқиррали санъаткор, яхши ташкилотчи, муҳими, жуда яхши инсон эди. У ўзининг ансамблини тузди. Концертлари билан бутун Туркистонга машҳур бўлди. Бертахоним Давидованинг номини ҳатто Бокуда ҳам яхши билишарди. 1926 йили Бокудаги драма студиясини битириб, Тошкентга келганимда Бертахоним "Ҳамза" театрида Ширин, Ҳалима ролларини ижро этарди. "Аршин мол олон"даги Гулчеҳра ва Осиё ролларини мендан илгари ўйнаган, менга устозлик қилган. "Лайли ва Мажнун"да Лайли ва онасини, "Тоҳир ва Зуҳра"да Юлдуз ролини, "Гулсара"да Гулсара ва юрак бағри эзилган онани, бундан ташқари "Эртагин", "Наргиз", "Даврон ота", "Ўртоқлар", "Зайнаб ва Омон" каби спектаклларда асосий ролларни ўйнади. Ҳатто "Фарҳод ва Ширин"да бир йўла Ширин ва Ёсуман ролларини ижро этганди. Ҳақиқатдан ҳам отилиб чиққан, паранжи ёпинмаган, жонини, умрини санъатга бахшида қилган Бертахон ўз даврининг ҳусни, оинаси эди.

30-йилларда саҳнамизнинг кўзга кўринган намоёндалари қаторида бўлган Бертахоним Ўзбекистон радиоси ташкил этилган дастлабки даврларда жонли овози билан тингловчилар кўнглини ром этган. Академик Юнус Ражабий имзоси билан тасдиқланган ҳужжатда шундай сатрлар учрайди: "Бертахоним Давидовани 1926 йилдан бери биламан. У биринчи ҳофизлардан саналади. Радио концертларини ўз репертуари билан бойитган, минг-минг тингловчига жонли ижроси билан ором бера олган санъаткор эди."

Ўзбекистон халқ артисти Гавҳархоним РАҲИМОВА шундай ҳикоя қилади:

- 1927 йилнинг бошлари, эрта баҳор эди. Унда мен Марғилонда болалар уйида турардим. Бир куни болалар гап топиб келишди: "Бинёмин Қорию Нинахоним, Бертахониму Хожи Умар деганлар ўйин қўяр экан". Биринчи марта мен Марғилонда Ўрда тагида очиқ осмон остида бу устозларнинг чиқишларини кўрганман. "Лапар" деган нарсани илк бора Бертахоним ижросидаги "Дўппи" ва "Чойнак ва пиёла" ашулаларида кўрганман. Уларнинг ижроси ўшанда бутун Марғилонни оёққа қалқитганди. Лекин ўша даврда очиқ юз билан томошабин олдига чиқишнинг ўзи бўлмаган...

Ўзбекистон халқ артисти ТАМАРАХОНИМ ҳам ўз эсдаликларида Б.Давидовани шундай хотирлайди: "Бертахоним санъатга катта йўналиш олиб кирди. "Фарҳод ва Ширин", "Лайли ва Мажнун", "Тоҳир ва Зуҳра" операларида узоқ йиллар бош ролларни ўйнади. Ёш актрисалар Ёсуман кампир ролини ўйнагани рози бўлавермасди. Лекин 18 ёшли Бертахоним бундай актрисаларга ўрнак бўлиб, Ёсуман кампир образини шундай ажойиб яратиб бердики, бу рол спектаклда кишини ўзига тортадиган асосий образлардан бири бўлиб қолди. Кейин бу ролни Мукаррамхон Турғунбоева ўйнади ва Бертахоним уларга устозлик қилди. У табиатан оққўнгил, беғараз инсон эди. Алишер Навоий, Муқимий номидаги театрларнинг пойдеворини қўйган Муҳиддин Қориёқубов, Ҳалима Носирова, Мукаррам Турғунбоева, Миршоҳид Мироқилов каби санъаткорлар қаторида Бертахонимнинг номини ҳам эслаш жоиз, албатта. Бертахоним чинакам мақом юлдузи, чинакам устоз эди. Лекин у бу билан мағрурланмасди. Меҳнаткаш ва ғайратли эди... У ўзбек театрининг биринчи актрисаларидан бири бўлди. Кўп санъаткорлар қатори Катта Фарғона канали қурилишида иштирок этди. Санъатга хизмат қилишга бағишлаган умрининг 40 йилидан 35 йилини Алишер Навоий номидаги театрга бағишлади. Бу ерда 1965 йилгача, нафақага чиққунча ишлади".

СУРАТДА: Б.Давидова (юқорида чапдан биринчи) ҳамкасблари билан

– Бертахонимнинг овози жарангли, кучли драматик актёр эди, – дея хотирлайди Ўзбекистон халқ артисти, композитор Мутаваккил БУРҲОНОВ. – Унда одамийлик, меҳрибонлик хислатлари мужассам бўлиб, ғараз нималигини билмасди. Бир киши яхши ўйнаса ёки образ яратса юракдан қувонарди. Ҳамкасбларига маслаҳат берганда ҳам кўнглига тегмайдиган қилиб гапирарди. Олижаноб инсон эди у, кўпларнинг устози эди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Мардон НАСИМОВ ўз хотираларида шундай ёзади:

– Бертахонимни 1931 йилдан биламан. Театрда бирга ишлаганмиз. Ажойиб инсон, ажойиб актриса эди. Бертахон деярли барча спектаклларда бош ролларни ижро этган. Унинг лапарларидан композиторларимиз спектакллардаги мусиқалар учун фойдаландилар...

Ҳужжатлар билан танишаётиб, ўзбек театрининг биринчи Лайлиси, биринчи Ширини, биринчи Ёсуманини кашф қилар эканмиз, яна бир далилга дуч келдик. Бертахоним Давидова "Дилхирож" рақсининг биринчи ижрочиларидан бўлган экан. Бу ҳақда Ўзбекистон халқ артисти Маргарита ОҚИЛОВА шундай дейди: "Дилхирож" рақсини биринчи бор устозим Бертахон Давидова ижросида кўрганман. Ҳаммамизга онамиз каби ёрдам кўрсатар эдилар."

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, режиссёр, "Эл-юрт ҳурмати" ордени соҳиби Неъмат ДЎСТХЎЖАЕВ Б.Давидова ҳақида қуйидагиларни айтди:

- Адашмасам, 30-йиллар эди. "Касабалар" боғида Бертахоним Давидова билан Хожи Умарнинг концерти бўлармиш" деб эшитиб, биз ҳам бордик. Бертахон саҳнада юлдуздай порлаб, халқ лапарларини ижро этдилар. Ижро "балли", "отангизга раҳмат", "офарин", "юзга киринг", "отангга балли", "барака топинг", "қойил", "яна қайтарилсин" деган олқишлар билан ўтди. Концерт тугагач, олқишлар ва қарсакдан боғ ларзага келди. Уни саҳнага қайта-қайта таклиф этдилар. Охири давраНи олиб бораётган йигит: "Эй, худо хайрларингни берсин, Бертахон чарчадилар" деди. Шунда йиғилганлар: "Биз дам олишини кутамиз" деб ҳар ким ўтирган жойига тўнини, белбоғини, дўпписини қолдириб тарқади. Чорак соатдан кейин концерт яна давом этди. Бу такрорланмас концертлар бир умр хотирамда қолди, уларни унутиб бўлмайди. Санъатда фақат аълолар қолади. Бертахонимнинг катта ҳарфлар билан ёзилган афишалари ҳали ҳам ёдимда. Бу актрисанинг юз тузилиши, қиёфаси, саҳна маданияти унинг исталган миллат вакили образини қойилмақом гавдалантиришига имкон берарди. Халққа ҳурмати катта эди. У кишининг кўзида бир нур, фариштаси бор эди. Саҳнага чиққанда халқ "офарин", "барака топ" деб юборарди.

Шунингдек, машҳур санъаткорларимиз Илёс Акбаров ва Абдумутал Абдуллаевнинг хотираларидан ҳам Б.Давидова ҳақида қимматли маълумотлар олиш мумкин. Хусусан, А.Абдуллаев санъаткорнинг энг охирги ижодий ишларини завқ билан хотирлайди:

– Бертахоним иккинчи жаҳон уруши йилларида театрдаги спектакллардан ташқари, госпиталларда ҳам ўз гуруҳи билан астойдил эл хизматида бўлди. Овозлари ниҳоятда мусиқий, кучли эди. Ҳатто пенсияга чиққандан кейин, 60 ёшдан ошган вақтларида ҳам овозлари сақланиб қолганини кўриб ҳайрон қолгандим. Ўшанда у киши ўзларининг бир неча қўшиқларини тикладилар, мен танбурда жўр бўлган эдим. Улар ичида "Талқинчаи савти калон", "Уфори савти калон", "Қашқарчаи савти ушшоқ", "Талқинчаи мустаҳзоди наво", "Эй, дилбари ман", "Алла", "Даромади ушшоқ" каби ашулалар бўлиб, Бертахон барчасини маромига етказиб куйладилар.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, шифокор Раъноҳоним ШАРИПОВА онаси ҳақида шундай дейди:

- Онам ҳақида сўзлаш мен учун ҳам ҳаяжонли, ҳам шарафли. Аслида ҳар бир фарзанд она сиймосида дунёдаги энг эзгу фазилатлар жамулжам бўлган азиз инсонни кўради. Онамнинг қай бир жиҳатлари ҳақида сўзласам экан? Онам бутун умрини ўзбек миллий санъатига бағишладилар.

1956 йили отам дунёдан ўтди. Отасизлигимизни билинтирмасдан қанча

қийинчиликлар билан бизларни олий маълумотли қилиб вояга етказдилар. Онам саховатли инсон эдилар. Покиза туйғулар билан яшардилар. Санъаткор шаънига доғ туширадиганларни ёмон кўрардилар... Онам фаолият олиб борган, ижод қилган театр - болалигимдан менинг театрим эди. Мендаги санъатга муҳаббат ота-онамдан ўтган. Волидамнинг оламдан ўтганларига ҳам ўн йил бўлди. У кишининг оналик, инсонийлик, актрисалик руҳи олдида доим таъзим қиламан. Ана шундай улуғ аёлнинг фарзанди эканлигимдан фахрланаман.

Раъно Шарипованинг онаси ҳақидаги дил сўзларини тинглар эканман, қаршимда юз-кўзидан нур ёғилиб ўтирган бу хушовоз хонанда, дилбар аёлнинг онаси, шубҳасиз, яхши санъаткор бўлганига яна бир карра имон келтирдим. Ундаги овоз, санъатга муҳаббат ва фидойилик онасидан мерос эканига ҳеч шубҳа йўқ. Аслида, бу оилада вояга етган фарзандларнинг барчаси эл-юрт корига яфайдиган инсонлар бўлиб етишдилар.

Зеро, Бертахоним Давидова умр йўлдоши Байзо Шарипов билан беш фарзандни оқ ювиб, оқ тарашди. Уруш йилларида қариндош-уруғларнинг қаровсиз қолган тўққиз нафар фарзандини ҳам қийинчиликлардан олиб чиқдилар... Б.Шарипов ҳам мақомларни, халқ қўшиқларини қойилмақом ижро этар, дутор чертишнинг устаси эди. Шеър ҳам ёзарди. Уларнинг уйида кўп йиллар буюк актёрлар, драматурглар, ёзувчилар, Ўзбекистоннинг машҳур одамлари тўпланиб турганлар.

Умуман, ўзбек санъати намоёндаларининг Б.Давидова ҳақидаги хотиралари билан танишар эканмиз, бир нарсага амин бўлдик. Бертахоним ҳаётда ҳам, ижодда ҳам муносиб из қолдиришга улгурди.

Гулчеҳра УМАРОВА

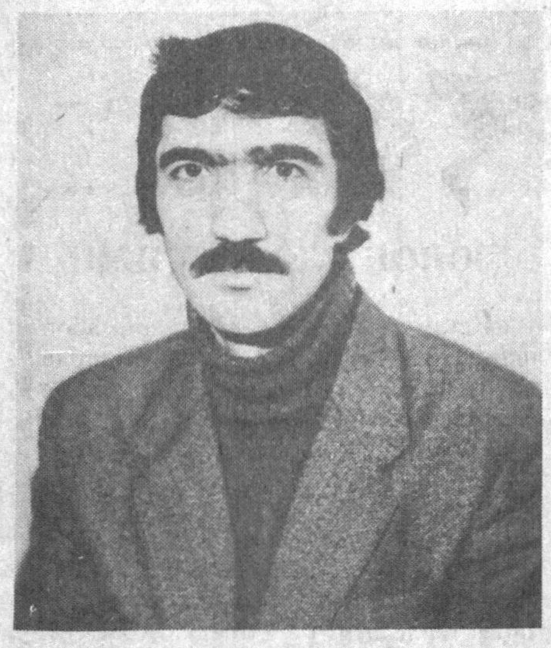

Шукур ҚУРБОН

МАСРУР ЭТСИН МУҲАББАТИНГ

“ЁР УЙҒОТАР”

Сен ўтасан ўйларимни бир-бир босиб,
Жиринглайди зиракларинг қулоғингда.
Илоҳий бахт этган каби менга насиб,
Унсиз-унсиз энтикаман ётоғимда.
“Ёр уйғотар”, деган сирғанг товуши бу,
Ухлади деб, мени сенга ким айтди, ёр?
Минг йил фироқ заҳрин ютган қалбга туйғу -
Тин берарми? Юрмасми у минг йил бедор?
Сўз ортиқча, ҳаракат ҳам. Мен қўрқаман.
Нимадир бор ўртамизда жуда ҳуркак,
Жуда гўзал, жуда нозик, жуда... ёмон:
Чўчитмай, деб, секин-секин урар юрак,
Лекин сен ўт, сен ўтавер бир-бир босиб,
Жирингласин қулоғингда зиракларинг.
Иккимиздан бошқа ҳеч ким эшитмасин
Зиракларинг товшига мос тилакларинг.
Фақат менга аталсин бу юришинг ҳам,
Фақат мени айласин маст муҳаббатинг.
Фақат мени ухлатма ҳеч, уйғот, санам,
Фақат мени уйғотмоққа сиғсин ҳаддинг.

КЕКСАЙИШ

Туш кўрдим. Тушимда бир телба аёл
Изҳор қилар эмиш менга муҳаббат.
“Кет бундан, – дермишман, қайғуга ботиб, -
Орттирма кулфатим устига кулфат.

Тўйганман, – дермишман – изҳори дилдан,
Менга керак эмас мурувват, меҳр.
Заҳар анқиганин кўрганман гулдан,
Кўрганман – севгининг туққанин қаҳр.

Энди мен каттароқ очдим кўзимни,
Юрагим кўзимга кўринмоқда жим,
Энди мен ўзганинг эмас, ўзимнинг
Оҳларимни кўпроқ келар эшитгим...”.

Мажнуна англади мени... ва кетди,
Лекин тарқамади кўнгилда ғашлик.
Асрдай чўзилган уйқу ҳам битди,
Уйғондим, негадир... кўзларим ёшлик.

ШЕЪРГА ТУШГАН ҲАДИСЛАР

1. Ҳайиқмас каттаю кичик гуноҳдан,
Муҳаббатни қайдан билсин омилар.
Бандалар ичинда ахир, Оллоҳдан
Қўрқар билимдонлар ҳамда олимлар.

2. Ақл-идрок, тажриба, билимга ёрлик –
Илдизин қуритар бекорчиликнинг.
Расулуллоҳ айтурларки, тадбиркорлик –
Ярим илмига тенг тирикчиликнинг.

3. Оллоҳ ўзи суйган-суймаган
Бандаларга берар мол-дунё.
Иймонни-чи, фақат кўзи қиймаган
Бандасигагина айлар Ул ато.

4.Қай хотун эридан берухсат агар
Кўчага чиқса, ул қайтгунича то
Ҳамда эри рози бўлгунга қадар
Унга ғазабини сўндирмас Худо.

5.Инфоқ-эҳсон қилай деса, шайтон қўрқитар,
Томоғидан хиппа бўғар нафс, жўш уриб,
Оллоҳ кимга ёмонликни ирода этар –
Кўз олдига фақирликни қўяр келтириб.

6.Катта бойлик борми – дўстликдан, дўстим,
Ким мендан қарз олган, кечганим бўлсин.
Дўстнинг дўст қошига келар йўлини тўсган -
Мол-дунёга Тангрининг лаънати бўлсин.

7.Қалбнинг тўридаги ишонч, иштибоҳ
Одамнинг кимлигин кўрсатар, албат.
“Яхшилик қилади бизларга Оллоҳ!” –
Демоқ ҳам, аслида, яхши ибодат.

8.Субутсизлик забт этган инсон сиёғин,
Ёри вафодорин ҳам ўлгунча севмас.
Амалларнинг Оллоҳга севимлироғи –
Давомлироғидир, кўплиги эмас.

9.Кўнглингизга келсин, майли ҳар хаёл,
Ўткинчи дунёда кўпми бу ё оз?
Менга учта нарса севимли – аёл,
Хушбўйлик ва намоз.

Муҳаммад ИСМОИЛ

БИЗ ФАЛАКНИНГ НУРЛИ АРШИДА...

ИЗН БЕР...

Юрагимда йиғлар арслонлар,
Кўз ёшимни артаман кулиб.
Тарк айлади руҳий исёнлар,
Ишончларим кетди тўкилиб.

Яратганнинг ойи, қуёши,
Нур сочганда менга ҳам порлаб.
Рақибларим баҳра олсин деб,
Четда турдим ўзимни хорлаб.

Нурсиз ўсар юрагимда гул,
Жилва қилар кўзимда зиё.
Йўқотмай деб севгимни буткул,
Ўтинаман сендан эй, дунё.

Ўтиб бораётир кунларим
Ва сўнгига етар умр ҳам.
Ҳеч бўлмаса изн бер, бир кун,
Бир кун одам каби яшасам.

* * *

Биз севдигу юракларимиз
Учиб юрган икки фаришта.
Оёғингга бош урай десам,
Оёғинг ҳам кўкнинг аршида.

Дунё бунча ёруғ севгилим,
Нега бунча азиздир ҳаёт.
Чунки бизга осмон бегона
Чунки энди ер ҳам етти ёт.

Келар кундан бор умидимиз.
Ва эртага кетсак ҳам ажраб,
Севгимизни юракларимиз
Кўк тоқида юришар асраб.

Биз фалакнинг нурли аршида,
Ҳали минг йил сурамиз даврон.

Юрагимиз икки фаришта,
Фаришталар ўлмас ҳеч қачон.

* * *

Мен-ку бир чилвирман,
белларинг яхши,
Лабингда бол тутган тилларинг яхши.
На севги изҳори сўзимга келди,
На мендан сўрадинг, феълларинг яхши.

Руҳимда неки бор, барчаси кетди,
Дилнинг рутубати, зардаси кетди.
Бир маъюс жилмайиб, кўзимни юмдим,
Орзунинг ушалган шарпаси кетди.

* * *

Кетмоқдасиз.
Мен ўзимни йўқотганман
бир тўзим йўқ.
Не қиларим билолмасдан,
карахт, лолман.
Излайману ахтараман
мен - ўзим йўқ.
Менинг аслим қайларгадир кетиб қолган.

Энди ортга қарамайсиз,
бахтли бўлинг!
Фаришталар айтиб юрсин тилагимни.
Сизни қанча суяр эди,
эслаб қўйинг,
бугун бизсиз йиғлаб юрган юрагимни.

Доимий ҳамроҳ

Беғубор болалик чоғларни, меҳридарё инсонларни қўмсаш, Ватан мустақиллигини шарафлаш, севгига садоқатда, дўстга вафодор бўлишга даъват, ҳижрон қийноқларида чекилган руҳни поклантирувчи кечинмалар - журналист ва шоира Шаҳзода Худойбердиеванинг шеърий машқларида бўй кўрсатиб турган туйғуларнинг самимий талқинларидир. Унинг ўтган йили "Қорақалпоғистон" нашриётида чоп этилган "Мен сизга дунёни ташлаб кетаман" деб номланган шеърлар тўплами юртимиз озодлигини куйлаган шундай сатрлар билан очилади:

Бугун осмонимда қуёш ўзгача,
Сахийроқ сочмоқда мўл-кўл нурини.
Бугун Ўзбекистон ўз-ўзига бек,
Ўзи танлаб олган нурли йўлини.

Тупламдаги шеърлар уларда қаламга олинган мавзуларига кўра алоҳида-алоҳида туркумларга ажра-тилган. Хусусан, илк "Шукрона" туркумида Ватан мадҳига бағишланган машқлар жамланган бўлса, кейинги "Кўнгил чироғи" туркуми муборак инсоний туйғулар, қадри абад тушунчалар талқинидаги шеърларни ўз ичига олган. "Мен аёлман қалбимда олов", "Қайта туғилсам", "Қалб дардимни сизга айтдим" ва "Ҳижрон дафтари" туркумлари китобхонни ўйлашга, мушоҳада юритишга, қаламкаш билан бирга суюниб, бирга куйинишга ундовчи таъсирчан сатрларга бой, ранг-баранг мавзулардаги шеърлардан ташкил топган.

"Мен сизга дунёни ташлаб кетаман" тўпламига Жиянбой Избосганов муҳаррирлик қилган. Китобни мусаввир Исмоил Қидиров безаган.

Навоий гулшани

Абдулла АЪЗАМОВ

ШЕЪРИЯТ ДАҲОСИ – ОЛЛОҲ ИНЪОМИ

Алишер Навоийнинг ёшлик йиллари мураккаб кечгани, кейинроқ ҳам куч-қувватининг катта қисмини салтанат тинчлигию юртни обод этиш, адабиёт ва санъатга ҳомийликка сарфлаганига қарамай унинг ижодий мероси нақадан улуғвор экани ҳақида мулоҳаза юритсак, кўз ўнгимизда Осиёнинг маҳобатли тоғлари гавдаланади. Бу «тоғли ўлка”нинг юксак чўққилари – “Хазоин ул-маоний” ва “Хамса” шу қадар фалакка бўй чўзганки, қараганнинг юраги энтикади. Бу ижод тоғларининг «геология»си ҳали тўлиқ ўрганилган эмас. Уларнинг бағридаги “маъдан”лар эса бугунги авлод учун сиру тилсимлигича ётибди, фақат айрим-айрим жойларидан маънавият «зарафшон»лари оқиб чиқиб турибди, холос.

Навоий ижоди билан дастлаб танишган Европа олимлари юзаки ёндашув оқибатида шоир асарларини “таржима”, дея ҳақиқатдан тойиб кетган бўлсалар, кейинроқ унинг асарларида кўпинча анъанавийликни “кўриш”дан нари ўтолмаган. Бугун ҳам адабиёт тадқиқотчилари учун Навоий ижоди мураккаб мавзулардан бири бўлиб қолмоқда.

Албатта, ўзбек навоийшунослари буюк пирлари билан ҳақли равишда фахрланадилар. Шоир ижодини ўрганган ғарблик олимлар ҳам Навоий даҳосининг жаҳон адабиёти миқёсидаги буюклигини ҳис этадилар. Лекин улар ҳам, булар ҳам ана шу буюкликнинг моҳиятини тўла очиб беришга ожизлик қилаётгандек туюлади. Зеро, умуман поэзияни таржима этиш мушкул бўлгани ҳолда Навоий шеърларини бутун бадиияти ва руҳияти билан бошқа тилга таржима қилиш яна ҳам маҳолроқ. Хуллас, Навоий шеърияти шу қадар баркамолки, уни аслида ўқишдан бошқа имкон ҳам, илож ҳам йўқ.

Буюк шоир умрини мумтоз ўзбек адабиётини юксалтиришга бағишлар экан, ўз «мулки» – бу адабиётнинг келажаги ҳақида қайғурган, албатта. Шу ўй билан ворислари учун қўлланмалар ёзган: вазн маҳоратини эгалласин деб “Мезон ул-авзон”ни, сўз бойлигининг қадрига етсин деб “Муҳокамат ул-луғатайн”ни, ёш ижодкорларга далда бўлсин деб “Мажолис ун-нафоис”ни. Ниҳоят, камолот йўлини (жумладан, шоирликда!) кўрсатиш учун дастур сифатида “Лисон ут-тайр”ни.

Навоий шакл мукаммаллиги билан мазмун теранлигининг мутаносиблигига қандай қилиб эришган? Шеър вазнини ҳижо билан ўлчашга ўрганган киши учун дунёда аруз вазни каби оғир усул йўқ: рукнлар қатъий, баҳрлар қатъий, строфалар қатъий, ҳатто байтлар тартиби ва мавзуига қўйиладиган талаблар ҳам қатъий. Бу чеку чегараларга амал қилмоқчи бўлган одам ғазал ёзиш у ёқда турсин, ҳатто бир рубоий битиши ҳам даргумон: кейинги мисраларни биринчисининг қолипиға туширгунча ҳар қандай илҳом сўниши мумкин. Навоий эса арузга қатъий амал қилиб беш девон, олти достон, ўн қасида ва юзлаб назм жавоҳирларини битган! Бунда аруз қоидаларининг қатъийлиги шу даражадаки, мабодо бирор мисрада вазн бузилганига йўлиқилса, дадил «бу – ҳаттот ёкиноширнинг айби» деб айтиш мумкин, ҳатто байтлардаги вазн мукаммаллиги ана шу айбни тузатишга кўмаклашади.

Албатта, Навоий бутунлай бошқа муҳитда тарбия топган: саводи аруз билан чиққан. Унинг хотирасида ҳар бир сўз вазни билан бирга сақланган. (Ҳатто ҳар бир ҳарф абжаддаги сон қиймати билан бирга юрган.) Лекин бу ҳали Навоий ижодидаги мўъжизанинг бош сабаби эмас. Зеро, бундай муҳит XIX асргача ҳаммага таааллуқли бўлган. Навоий болалигидан шеъриятга қизиққани, улуғ мақсад йўлидаги масъулиятни чуқур ҳис этгани туфайли ўз тили устида, нутқи устида, матни устида қаттиқ ишлаган. Шу қадар қаттиққи, натижада сўз санъатида миқдор сифатга ўтиб, “диалектик сакраш” рўй берган: туйғулари, кечинмалари, таассуротлари, ўйлари, қалб изтироблари, тақдир ўйинларини шеърга солишда сўзлар ўз-ўзидан қуйилиб келадиган бўлган, қофия ва шеърий санъат унсурлари ўз-ўзидан тизиладиган даражага етган, вазн эса табиий тарзда аруз қолипига тушаверган. Акс ҳолда

Кун бор эдиким бир ғазалу икки ғазал,
Бал уч ғазалу тўрт ғазал баъзи маҳал

ёзилмас эди. Ёзилган тақдирда ҳам (кунига беш-ўн “ғазал”ни қотирадиганлар йўқми?)

Маҳвашлардек бори латофатда масал,
Боғлаб кийибон юзга ҳила тўнға ҳулал

бўлмас эди.

Бу – махсус ёзилган рубоий эмас, “Хазоин ул-маоний”га наср билан дебоча ёзилар экан, “йўл-йўлакай келган” туйғунинг бадиҳий ифодаси. Ундаги қофиянинг навоийона гўзаллиги изоҳ талаб этмайди. Вазн мукаммаллигига эътибор қаратайлик:

Кун-бо-**р э-ди**-ким	бир-**ға-за**-лу	ик-**ки-ға**-зал
Бал-уч-**ға-за**-лу	тўр-**т**$_{н}$**-ға**-зал	баъ-**зи-ма**-ҳал
Маҳ-ваш-**ла-р**$_{н}$-дек	бо-**ри-ла**-то-	фат-**да-ма**-сал
Боғ-лаб-**ки-йи**-бон	юз-**га-ҳи**-ла	тўн-**ға-ҳу**-лал

(Бу жадвалда қисқа рукнлар ажратилган, аруз қоидаларига кўра ўта чўзиқ ҳижолар бир чўзиқ ва бир қисқа ҳижога тенглаштирилган, рукнлар охиридаги ҳижоларнинг чўзиқ-қисқалиги эса эркин.)

Диққатга молик нуқта шундаки, бу рубоий “Мезон ул-авзон”да саналган баҳрларга тушмайди, унинг вазни:

мустаф**ъила**тун фо**ъила**тун фо**ъила**тун.

Айни мана шу ҳол Навоий нутқи учун вазн туйғуси табиийлик (автоматизм) касб этгани, шу боис аруз илҳомни бўғувчи эмас, аксинча, унга қанот бағишловчи воситага айланганини исботлайди: вазн ҳис-ҳаяжон тўлқинини кучайтиради, тўлқин эса шеърий туйғу кемасини олис-олис манзиллар томон суради, натижада мисрадан мисрага мазмун ривожланиб боради. Биз бу ерда мунтазам меҳнат, матн устида заргарлик билан ишлаш туфайли миқдорнинг сифатга ўтиш жараёни бир эмас, бир неча бор содир бўлганини кўрамиз. Баайни “Лисон ут-тайр” қушлари водийдан водийга ўтиб, ўз идеалларига яқинлашгани қаби: **шеърга муҳаббат** водийсидан **сўз бойлиги** водийсига, сўнг **вазн автоматизми** водийси, ундан **шеърий санъатлар, фалсафий теранлик, ижодда самимият, илоҳий илҳом** водийларига...

Навоий каби сўз санъатини эгаллаган шоир дунёда кам. Лекин у санъат Навоийдек буюк қалб ва буюк эътиқод соҳибининг кўнгил навоси ва руҳий олами билан уйғунлашгани туфайли буюк шеърият туғилганки, бу – бутун инсоният тарихидаги ўта ноёб ҳодисадир.

XX аср ўзбек поэзияси аруздан чекинди, силлабо-тоник ва ҳатто тоник вазнларда эса дурдоналар яратишга муваффақ бўлди, сарбаст техникасини эгаллаб, анча-мунча мўъжизалар туғдирди. Бу даврда аруз Ҳабибий, Собир Абдулла, Чустий каби шоирлар ижодида электр чироғи остидаги шамъ (шундай: – шам эмас!) каби липиллаб турди. Уни ҳатто ўчириб, музейга жойлаш тарафдорлари ҳам оз эмасди. Лекин, худога шукр, ўчмади. Эркин Воҳидов 60-йиллар авлодига хос, арузда ифодаласа бўладиган туйғулар ҳали мавжудлигини исботлаб, мумтоз жанр шамъининг пилигини кўтариб қўйди. Лекин у, шоирнинг ўз ибораси билан айтганда, “бармоқроқ” эди. XX аср ўзбек поэзиясининг дурдоналаридан бўлмиш «Биринчи муҳаббатим» бармоқда ёзилган бўлса-да, «арузроқ» эди. Бугун бу йўлда бошқа ижодкорлар саъй қилмоқда.

Хўш, кириб келган ақлли машиналар ва электрон мусиқа асрида арузнинг тақдири қандай кечади?

Умид қиламизки, **аруз яна майдонга чиқади**. Албатта, янгиланиб, янгича ҳис-туйғулар олами, янгича тафаккур билан, ҳатто янги воситалар билан мавқеини тиклайди.

Бир қарашда мутлақо асоссиз туюладиган юқоридаги “даъво”ни далиллашга уннаб кўрамиз. Европа шоирлари ҳам то XVIII асргача арузга услуб жиҳатидан жуда яқин вазнда, таъбир жоиз бўлса, арузий-тоник вазнда ёзишган: урғули ва урғусиз ҳижолар рукнларга уюшиб, аруздаги каби қатъий қоидаларга бўйсуниши лозим бўлган (масалан, Шекспир сонетлари). XIX асрдан мисралар мунтазамлиги шоирларга халал бера бошлаган – аввал силлабизм ва тоника қоришиқ, сўнг ҳар қандай низомдан холи сарбаст вазни олдинга чиққан. Бунинг бош сабаби – шеъриятда замон руҳининг акс этиши эди. Зотан, XIX аср Европа тарихида алғов-далғовли инқилоблар даврини бошлаб берди. Ижтимоий ғалаёнлар шеъриятда сокин мунтазам шабада эпкинларини эмас, шиддатли бўронли тўлқинларни тақозо қилган. Бундай муҳит XX аср бошида бизнинг ўлкамизга етиб келди. Унинг кетидан, табиий, мумтоз

Т.МУҲАМЕДОВ. "Фарҳод ва Ширин". 1970

адабиёт усуллари билан қониқмаслик, ҳис-туйғуларни чертиб-чертиб ифодалаш истаги ҳам пайдо бўлди. Бу туйғу Чўлпоннинг Исмоилбей Ғаспиралига ёзган мактубида жуда ёрқин ифодаланган ва айни Чўлпон дастлабкилардан бўлиб, сарбаст вазнида пафосли шеърлар ёза бошлаган.

Айтиш мумкинки, даврнинг бу эврилиши, умуман олганда, жамиятимиз учун ҳам, адабиётимиз учун ҳам хосиятли бўлди: зиёлиларда ўзликни таниш, истиқлол, тараққиёт ғоялари уйғонди, адабиётда ўлмас асарлар яратилди. Аср охирлагани сари, совет тузумида ҳаёт сиртдан сокин бўлганига қарамай, ижтимоий-иқтисодий бўҳрон аломатлари аёнлаша боргани сабабли поэзияда яна сарбастга мурожаат жараёни кучайди.

Схематик тарзда бўлса ҳам айтиш мумкинки, сарбаст шоирнинг ички оламидан ташқи оламига қаратилган туйғуларини ифодалаш учун мувофиқроқдир. Ташқи оламдан шоирнинг ички оламига йўналган туйғуларни беришда эса арузга ҳеч бир вазн бас кела олмайди. Мисолларга мурожаат этайлик.

Бу менинг кенг кўнглим
ғавғони,
жанжални,
Тўполон, кўзғалиш, чувалаш,
исённи,
тўфонни суядир.
Шунинг-чун дунёни,
жаҳонни,
тоғ ва тош –
Ҳаммасин ағдармоқ истайдир,
ёнадир,
куядир...
Ўйнат эй, пўртана,
тўхтатма,
қувват ол,
Чоғ келгач, эриниб
ётма, ухлама,
бўлмасин йўқлама.
Кўп эзган душмандан,
паст жондан
Ўчни ол,
ўчни ол,
ўч ол...

(*1920 йил*)

Бу шеърда Чўлпоннинг истибдод ва таассубга қарши туйғуси жуда ёрқин экс этган. Бундай кечинмани арузда ифодалаш мушкул. Зеро, умуман, аруз чақириқ, ҳайқириқни ёқтирмайди, ярашмаган панду насиҳатга айланиб қолади. Шунинг учун “Сен етим эмассан” каби шеърлар сарбастда кучли янграгани ҳолда, Собир Абдулла, Ҳабибий ва улар издошларининг “долзарб” мавзулардаги ғазаллари муваффақият қозонмади. Зотан, аруз инсоннинг ички оламига хос туйғуларни ифодалаш учун ихтиро этилган. Масалан:

Кимга қилдим бир вафоким, юз
жафосин кўрмадим,
Кўргузуб юз меҳр минг дарду
балосин кўрмадим.

Кимга бошимни фидо қилдимки
бошим қасдиға
Ҳар тарафдин юз туман
тиғи жафосин кўрмадим.

Бу байтларда аччиқ киноя билан ифодаланган абадий ижтимоий муаммо – манфаат оламидан заъда шахснинг кечинмаларини аруздан бошқа вазнда бериш мушкул. (Шу сабабдан ҳам форс тилидаги мумтоз адабиёт намуналарини ўзбек тилига таржима қилганда, уларнинг вазнини имкон қадар сақлаш лозим. Шеърнинг руҳи сўздагина эмас, вазнга ҳам сингиган бўлишини, вазн ўзгарса, хусусан, аруздан чекинса, ана шу руҳиятга заҳа етишини назардан қочирмаслик керак.)

Юқоридаги мисол баҳонаси билан Алишер Навоийнинг ғазал яратиш маҳоратига эътибор қилайлик: аввал *бир меҳрга – юз жафо*, сўнг *юз меҳрга – минг дарду бало*, кейин *фидо қилинган бошга – юз туман (яъни миллион!) тиғи жафо*. Қалб туғёни шу тарзда байтдан-байтга кучайиб боради ва ўлчови чексиз гавҳар рамзида ҳадди аълосига етади:

Кимга солдим кўз қарою
оқини ишқ ичраким
Қон аро пинҳон кўзум оқу қаросин
кўрмадим.

Диққатга сазоворки, мумтоз адабиётдан қониқмаётганини билдирган Чўлпон ҳам, орадан ҳеч қанча ўтмай, «Қаландар ишқи» номли шеърият дурдонасида арузга мурожаат этган!

XXI асрда аруз яна мавқеини тиклашига бошқа асос ҳам бор. Янги мингйиллик мамлакатимиз учун тинч ва мунтазам тараққиёт даври бўлгай, иншооллоҳ. Тинч ва мунтазам тараққиёт шароитида эса, шоир қалбини ҳаёт, ҳаётнинг маъноси, руҳ ва унинг тақдири ҳақидаги ўйлар кўпроқ банд эта бошлайди. Бундай ўйлар одатда бир нуқтага келиб тўхтамайди, тафаккур ва хаёл дарёсига чуқурроқ ва яна чуқурроқ шўнғишни талаб этаверади. Бу каби лирик ҳолатларни ифодалаш учун эса арузнинг борган сари чуқурлашиб борадиган тўлқинсимон вазни жуда мувофиқдир.

Арузда ифодаланадиган туйғулар боқийлигини яна бир бор таъкидлаш ортиқча эмас. Масалан, тинч тараққиёт кишиларнинг моддий аҳволини яхшилай боради. Кўпчилик бойийди ҳам. Шунда ҳаёт сабоқ берадики, бойлик комфорт яратиши мумкину, аммо саодатни таъминлашга кафил бўла олмайди. Ҳатто, аксинча, бойликка бино қўйиш “ҳеч кимнинг меҳрига зор эмасман” деган туйғуни туғдириши, тошбағрликни келтириб чиқариши мумкин. Бу, дунё ҳисоб-китобли, меҳрафшонлик ҳам, бемеҳрлик ҳам қайтадиган хилқат. Ҳеч қандай бойлик инсоний меҳр ўрнини боса олмаслиги эса яхши маълум. Одамлар орасидаги муносабатга нисбатан “меҳр” тушунчасининг адабиётдаги аксини **аруз** деса, хато бўлмайди. Негаки, меҳрга ташна, ҳамдардга зор одам уни ресторан ёки дискотекадан топмайди, аммо, масалан, Навоий девонидан топади:

Эй кўнгул, то дард кўйида
гадолиғ топмадинг,
Билки, аҳли дард ичинда
подшолиғ топмадинг,
Кўрмадинг ҳаргиз наво,
то бенаволиғ топмадинг,
Баҳри ишқ ичра, Навоий,
ошнолиғ топмадинг,
То бу бир кўзни Арас,
ул бирни Ому қилмадинг.

Алишер Навоий даҳоси олдидаги бурчимиз – хоҳ бармоқда бўлсин, хоҳ сарбаст, хоҳ арузда – юксак бадиий асарлар яратиб, адабиётимиз обрўсини баланд кўтариш, Ватанимизнинг шуҳратига шуҳрат қўшиш. Оллоҳ сўзга мўъжизавий қудрат бахшида этган экан, у миллий истиқлол ғоямиз – озод ва обод давлат қуришга хизмат қилсин. Буюк цивилизация буюк адабиётни тақозо этади.

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ

ДИНОЗАВР

Асардан парча

Ўтган асрнинг 60-йилларида адабиётимизга бир гуруҳ ёзувчилар кириб келишган эди. Улар орасида Ўлмас Умарбеков, Ўткир Ҳошимов, Неъмат Аминов, Омон Мухтор каби истеъдодли адиблар адабиётимизни фавқулодда янги ва сермазмун асарлар билан бойитдилар. Мана шу авлодга мансуб ардоқли ёзувчимиз Шукур Холмирзаев бугунги кунда ўзбек адабиётининг пешқадам вакилларидан. Мамлакатимиз мустақилликка эришгандан буён ўтган вақт мобайнида энг самарали ижод қилиб келаётган адибларимиздан бири ҳам Шукур Холмирзаевдир. Деярли ҳар ҳафта адибнинг янги ҳикояси, эссеси матбуот юзини кўради, радиодан ўқилади. Яқинда у "Динозавр" деб номланган романининг иккинчи китобини ёзиб битирди. Шу муносабат билан мухбиримиз Шукур Холмирзаев билан учрашиб, қуйидаги интервюни олди.

-Шукур ака, адабий жамоатчилик, китобхонлар томонидан яхши кутиб олинган 'Динозавр' романингизнинг биринчи китоби 'Ёшлик' журналида эълон қилинганига икки-уч йил бўлди. Асарнинг давомини ўқувчилар бироз кутиб қолмадимикан?

-Очиғини айтишим керак, мен 'Динозавр'ни ўзимнинг суянган тоғим, ишонган боғим, деб ҳисоблайман. Асарнинг давомини ёзиш мен учун осон кечгани йўқ. Бунинг сабаблари бор. Асар замонавий мавзуда. Унда зиёлиларнинг, оддий фуқароларнинг мустақиллик боис онг ва тафаккурларида кечаётган янгиланишлар, уларнинг ҳаёт шароитини тушуниб-уқиб қабул қилишлари, уни аста-секин турмуш тарзларига айлантириш жараёнлари ҳақида ҳикоя қилинади.

-Бу жараённинг давом этаётгани ижодда муайян қийинчиликлар туғдириши табиий...

-Умуман, бугунги кун мавзуида йирик жанрда асар ёзишнинг ўзи ғоятда мушкул. Агар ҳаёт оқими бир тўхтамга келган, муайян хулосалар чиқаришга имкон берадиган давр қаламга олинса, ёзувчида орқага қараб бемалол ҳукм юритиш имконияти бўлади. Менинг олдимда ўша улуғ тўхтамни ҳозирданоқ тасаввур этмоқ ва унинг камолини имкон қадар босқичма-босқич тасвирламоқ вазифаси турган эди. Бунинг учун ижодкордан кенг-кўламли тасаввур ва чуқур тажриба талаб қилиниши шубҳасиз.

- "Динозавр"нинг давомини қачон, қаерда эълон қилишни мўлжаллаяпсиз?

-Романнинг иккинчи китобини битирдим, ҳозир учинчи китобини ёзаяпман. Насиб этса ҳаммасини яхлит ҳолда чоп эттирмоқчиман.

Биз адибнинг ижодий ишларига муваффақият тилаб, унинг "Динозавр" номли романининг иккинчи китобидан бир парчани эътиборингизга ҳавола этаяпмиз.

Маҳкам пахмоқ халатини шарт-шурт кийиб, шиппагини ҳам оёғига илиб, палатадан чиқди. Одатдагича, у ёқ-бу ёққа қарамай, "Реанимация" хонаси ёнидан ўтди. Ўтгандан кейин чеккиси келганида кўпинча шу хонага кириб, бу ерда ойлаб беморлар бўлмаслигини билса-да, деразани очиб қўйиб, чекишини эслади: энди, худога шукр, ҳовлига чиқиб, ёғоч ўриндиққа ўтирволиб, бемалол чекса ҳам бўлади. Тўғри, ҳозир кўклам ҳавоси — салқин, аммо у қўрқмасаям бўлади: зотилжамдан батамом қутулиб бўлди ҳисоб. Пахмоқ халатига ўранибгина ўтирса, жин ҳам урмайди.

Пастда Катя хола швабра билан тахта полни артаётган экан, Маҳкам дафъатан жилмайиб ва ҳадемай бу даргоҳдан кетажаги, демак, бу меҳрибон кампирни ҳам бошқа кўрмаяжаги боис иссиқ салом берди. "А, мой режиссёр, — деди кампир. — Скоро покидаете нас?" "Да, да — деди Маҳкам. — Я всем и вам очень благадарен". "Да, што вы", деб қолди момо.

Маҳкам ташқарига чиқди. Ҳа, чиндан ҳам бугун ҳаво ажойиб. О, акациянинг гуллари тўкиляпти-ку! Маҳкам у ўриси дарахтлар тагига тезроқ етиб бормаса, гуллар буткул тўкилиб бўладигандек илдамлай кетди. Мана, таниш ёғоч ўриндиқ. У тап этиб ўтириб олди ва беихтиёр оёқларини чалиштириб, тирсакларини ўриндиқ суянчиғига қўйди-да, бир зум кўзларини юмди. Митти гулбаргаклар унинг юзига ҳам тушар ва жуда-жуда ёқар эди. Афсуски, ҳиди билинмайди. Гулбаргакларни ҳовучлаб ҳидласа, эҳтимол билинар. Ўриси дарахт, мевасиз дарахт деб назар-писанд қилмаймиз бу дарахтни. Йўқ, дарахтнинг "ўзбекисию ўрисиси" бўлмайди. Табиат бу...

Шунда унинг кўзлари беихтиёр аста очилди-да, қаршисидаги майдон адоғида кўндаланг турган вагон — ўликхонага тушди. Чап тарафдаги девор ортидан замбил кўтариб чиққан Қосим ака билан бир йигит вагоннинг қуйруғига ўтишди. Вагон эшигини очишди. Кейин йигит ичкарига тирмашиб чиқди-да, бурилди. Чети остонага қўйилган замбилни тортиб олди. Кейин, бир неча дақиқадан кейин, у замбилни пастга узатиб, ўзи ҳам сакраб тушди.

"Ким ўлган экан?— дея нохушлик билан ўйлади Маҳкам. Кейин: — ажали тўлгани ўлган-да...", дея чимирилган кўйи киссасидан "Прима"ни чиқариб, битта тутатди. Ва ичига тутунни ютгани замон бир он тек қолди: йўқ — ачишмади ўпкаси. Тутун ёғдай ўтди. Демак, тоза бўлибди. Хайрият... Ҳе-е, Шароф акага раҳмат. Шундай инсоннинг борига шукр. У киши бўлмаганда, ким билади дейсиз... Битта дори фалон пул. Маҳкамнинг зотилжамга қарши бериладиган оппоқ-оппоқ, йирик-йирик тугмасимон дориларни қўшиб ичиш учун сутгаям пули қолмаган эди. "Насиб этса, шу киши ҳақида бир нарса ёзиш керак. Афсус, мен мақола ёзмаганман. Кинога олишнинг иложи бўлганда эди..."

У ғолибо ўрнидан шарт турди-да вагон томонга йўрта қолди. Нима учун бораётир? Билмас эди. Афтидан Қосим ака билан гаплашмоқчи эди. У киши энди бўш замбилнинг ортидан кўтарганча гўё анави йигитга эргашиб кетиб қолди. Маҳкам тўхтамасдан, аммо ҳамон не мақсадда бораётганини билмагани ҳолда жиларкан, "Волга"сини эслаб қолди: ахир унинг мошинаси мана шу вагоннинг орқасида-ку?! Маҳкам мошинасига бирдан ачиниб кетди: анчадан буён ундан хабар олмай қўйгани боис қандайдир хижолат чекди ва: "Ахир, кунимга шу ярайди-ку!— деб ўйлади. — Мана, тузалдим ҳисоб...". Кейин "Волга"ни миниб чиққанида олдин уйига борадими ёки Динозавр ғоригами — аниқ бир тўхтамга келмасдан бораркан, ўнг томондан — дарвоза ёқдан оёғини судраб босиб келаётган оппоқ халатли Шароф ака Шариповни кўриб қолди ва таққа тўхтаб, у кишига пешвоз юрди.

Професссорнинг қалин-оппоқ қошлари одатдагича-табиатан чимирилган эса-да, кайфияти яхши экани шундоқ билиниб юрар, бир қўлида бир даста эртанги редиска бор эди.

— Э, Маҳкамжон, чиқибсиз-да? — деди у киши бўш қўлини узатиб ва кўришиб бўлибоқ Маҳкамнинг ёқасини томоғига тортиб-тортиб қўйди. — Ҳали мунақа юришингизга вақт бор, укам... Хўш, нафас олиш жойидами?

— Жойида. Худди азалгидек, Шароф ака, — деди Маҳкам у кишига меҳр-ла жилмайиб. — Мен сиздан... жуда-жуда миннатдорман.

— Ай, қўйсангиз-чи, — деди у. — Ўзингиз яхши йигитсиз... Қани, редискадан еб кўринг.

— Раҳмат. — Маҳкам редискадан биттасини чимдиб-узиб олди. — Қаранг-а, редискаям чиқиб қолибди.

— Ҳа, ҳозир бунинг нафи кўп, — деди профессор. — Ўзбекда "ичак узилди" деган бир гап бор-ку?

— Биламан, — деди Маҳкам. — Организм витаминталаб бўлиб қолади.

— Шу-шу... Энди бир иложини қилиб беморларгаям кўк едирмасак бўлмайди.

— Кечирасиз, анови "силлар корпуси"дан битта мурдани обкелишди ҳозир. Вагонга жойлаштирдилар...

— Э, уми? Ўша карейс, — деди Шароф ака. — Ҳе олти йил бурун бола-чақаси ташлаб кетган тубик.* Ҳамон ҳайрон бўламан, ука... Юринг, ўтирайлик. Эшимбойнинг полизига ораловдим, оёқдан зах ўтди...

— Юринг-юринг. Ана — скамейкага ўтирамиз... Шароф ака, дейман, акация ҳам хўб бир ажойиб бўлиб гуллар экан-а! Илгари сира эътибор қилмовдим.

— Жонинг оғриб турганда кўзингга атиргуллар ҳам кўринмайди, Маҳкамжон.

— Рост. Рост айтасиз... Марҳамат!

— Уф-ф.

Ўтиришди. Шароф ака ҳам тепадан капалакчалар мисол пилдираб тушаётган гулбаргларга боқди ва ҳатто тутиб олиш учун бўш кафтини ҳам очиб тутди. Кейин:

— Наврўзда жавоб берамиз сизга, — деди. Шундай деди-ю, йигитга тикилиб қаради. — Тўғри уйингизга борасиз-а?

Маҳкам қийналиб елкасини қисди.

— Билмадим, Шароф ака. Келинингиз келсин-чи... — Сўнг негадир билагидаги соатига қараб олди. — Дарвоқе, бугун келиши керак. Бугун бир ой тўлади...

— Ай, ай, — деди профессор ерга тикилганча, бош чайқаб. — Иккалангиз ҳам ўқигансизлар. Тушунадиган одамсизлар. Интеллегент... Ҳайронман, ука. Менимча, — дея овози таранглашди, — бошдаёқ сиздан ўтган. Аёл халқи, биласизми, туйғуга-ҳисга кўпроқ берилувчан бўлади. Уни қўрқитворган бўлишингиз ҳам мумкин. "Мен сил эканман", деб... Тўғрими?

Маҳкам ҳиринглаб кулди-ю:

— Бўлиши мумкин, — деди. — Аммо, Шароф ака, — иттифоқо унинг кўзлари ғилқ ёшга тўлди, — мен уни менга қайишади, балки ачинар деб ўйловдим, шекилли. Ахир, у билан шунча йил бирга яшадик. Фарзандимиз бўй етди. Яхши, жуда яхши яшаган пайтларимиз ҳам кўп! Мен ўша даврнинг пули билан битта вазирнинг топганидан кам топмас эдим. Умуман, режиссёрлар тўқ-тўкис яшарди. Шаҳлонинг егани олдида, емагани кетида эди. Мен пулни шундоқ столим тортмасидан ташлаб қўярдим. У билганича харажат қиларди. Мен суриштирмас эдим. Шундай кунлар ҳам ўтди... Хўп, замоннинг зайли билан "Ўзбекфилм" ишдан тўхтаб қолиб, мен камбағал бўлиб қолдим. Энди шундоқ пайтда у менга, нима десам экан, меҳрибонроқ, ҳамдардроқ бўлиши керакмасмиди? Тўғрими гапим? Эру хотин — қўш ҳўкиз деган гап бор.

— Мен тушунаман сизни, Маҳкамжон, — дея овози қалтираб профессор йигитнинг билагидан оҳиста ушлади. — Тушунаман, жигар. Биз ҳаммамиз — эркак зоти, ҳар қалай, романтикроқ бўларканмиз. Мана, мисол, ўзимни олай. Нима, бизнинг хонадонга тақчиллик йўқ деб ўйлайсизми? Жуда бор-да. Главврачликнинг маошига ҳозир қорин тўйдириш мушкул. Агар мен ўшанга қараб ўтирсам, уйда ғалва бўлиши тайин эди. Буни яхши биламан. Шунинг учун ўз уйимдаям ҳар хил пациентларни қабул қиламан. Аллоҳга шукрлар бўлсинким, падари бузрукворимиз табиб ўтган эканлар, табобатдан хабардор қилган эканлар акангизни... Начора? Рўзғорни дуруст тебратиш учун ҳаракат қилар экансан-да... Кечирасиз, нима, китобларингиз ҳам чиқмай қўйдими?

Маҳкам маҳзунлик ила бош чайқади.

— Йўқ... Мен, умуман, кўнглим тусаганда новеллалар ёзардим. Китоб чиқаришга қизиқмас ҳам эдим. Кейин, бу ерга тушишдан олдинроқ ўша... пуф-ф, нашриётлардан бир-иккисига бордим. Уларни кўпроқ секс, хўш, ўтмишда ўтган саркардалар қизиқтираркан... Йўқ, китоб чиқаришдан кун кўриб ўрганмаганман. Бунга интилмайман ҳам, Шароф ака. Мен новеллаларни кўнглим учун ёзардим, холос. Адабиёт — менинг хоббим эди. Йўқ, ундан бир нарса кутиш... Ҳозир дуруст-дуруст ёзувчилар ҳам анча оғирчиликларни бошдан кечиришяпти. Аммо худди шу кунларда нашриётларда ўзгариш бормиш. Иншооллоҳ, яхши бўлиб кетса керак... Кечирасиз, нима деяётганимниям унутиб қўйдим.

— Мен тушуниб турибман, — деди Шароф ака. — Келин сизнинг аҳволингизни яхши тушунмаганлар-да. Да, ўйлаши керак эди... Сўнгра сиз ўзингиз, — дея Маҳкамга боқди, — бошда у кишини маликадек қилиб кафтда олиб юргансиз. Шунга ўрганиб қолган у киши... Шунинг учун ука, менимча, келинбека ҳам ҳозир ўйлаб кўраётгандир. Ахир, шу замонда яшамоқда у киши ҳам...

— Аҳ, айтишга уяламан, — деб қолди Маҳкам. — Келинингиз — челнок... Яъни, хорижга қатнаяпти. Ул-бул нарса келтириб сотади. Мен, мен...

— Гапираверинг, — деди Шароф ака.

— Мен жуда уяламан-да, — деди Маҳкам четга қараб. — Жуд-даям уялиб кетаман. Менинг хотиним — олибсотар... Даҳшат бу. Шароф ака, сиз менинг ҳолатимни тасаввур эт... этарсиз дейман? Мен бунақа олибсотарлардан нафратланиб ўсганман. Буни яхши тушунасиз.

— Жуда яхши тушунаман-да, — деди Шароф ака. — Чунки мен ҳам ундайлардан ҳазар қилардим, ука. Бироқ, ҳозирги челнокларга келсак, хўш, улар бизнинг бозорларда йўқ нарсаларни четдан олиб келиб сотишаётган экан, демак, кимларнингдир ҳожатини чиқаришаётган экан, бу — унчалик ёмон иш эмас... Сабр қилинг, узр. Менинг тушунишимча, вақтинчалик иш бу. Ҳали насиб бўлса, бозорларимиз тўлиб қолади. Ана кўрасиз. Ана унда челнокларга иш қолмайди... Хўп, энди, келинимиз ўша яхши кунларни эслаб, ўшаларни бирмунча тиклаш мақсадида шу ишга қўл урибди экан. На чора? Кўнглингизга олманг. Ўтиш даврида бундан бошқа ишлар ҳам бўлиши табиий, деб ўйлайман...

— Илойи айтганингиз келсин, — деди Маҳкам беихтиёр ва ғамгин жилмайди. — Мен ҳам эшитиб-ўйлаб шу хулосага келяпманки, турмушда ижобий ўзгаришлар бўлмоқда.

— О, балли, балли!

— Ҳим, ўтган йилларда издан чиқиб кетган, жуда кўп фазилатларни бой берган айрим танишларим, дўстларим ҳам турмушга қарашларини ўзгартиришмоқда. Мени кўргани келиб туришади-да... Суҳбатлашамиз.Айримлари юз фоиз ўзгариб кетган. Яъни, яхши, инсоний йўлга тушиб олганлар.

— Баракалло.

— Энди шундоқ бир пайтда келинингизнинг ўзгармай қолаётгани... менга алам қилади, Шароф ака. Кечирасиз, мен яна ҳасратга берилдим. На иложим бор? Қолаверса, мен сизни бир оғамдек кўриб, севиб қолганман. Ҳим, бу даргоҳда фақат сиз билан очиқ сўзлашишимниям яхши биласиз. Кечирасиз, мен сизни ишдан қолдирмадимми?

— Э, йў-йўқ, — деди профессор. — Ростини айтсам мен ҳам бу даргоҳда фақат сиз билангина очиқ сўзлашадиган бўлдим. Менга ёқиб қолдингиз. Олдин китобларингиз, филмларингиз билан ёқиб қолгандингиз. Энди ота-боладек бўлиб кетдик... дейишга журъат этаман.

— О, худди шундай-шундай, — деди Маҳкам ва у кишига теран бир нигоҳ билан тикилди. — Нима дейин келинингизга? Бугун келса? Ахир, мен аҳволим тобора ёмон бўлаётганини айтиб... Шу-да! Узр, битта чекайин.

— Бемалол. Ўпкангиз ачишмайдими?

— Э, йўқ. Мойдай ўтаяпти.

— Ҳе, мойдай бўлмай кетсин бу фалокат. Инсоният нималарни ўйлаб чиқармайди. Ўйлаб қарасанг, яратган ихтироларининг саксон-тўқсон фоизи ўзининг зиёнига бўлиб чиқади. — Кейин минғирлай бошлади: — Тўғри, табобат бобидаги янгиликлар — қони фойда, албатта. Аммо ўшаларнинг ҳам бизга нечоғлик нафи тегиши масаласи бор. Жўғрофий фарқлар, иқлимий фарқлар...

Шу пайт Маҳкамнинг нигоҳини биров ўзига қаратган каби бўлиб дарвозага тикилиб қолди. Ҳа, очиқ табақа ўрнида турган малла жун рўмолли жувон — Шаҳло эди: ўша-ўша. Ўшагина ичкарига кирмайди ва ўша ерда туриб кутади. Демак, у ерда қоровул-поровул йўқ экан-да. Ҳа, шунинг учун дарвозаям очиқ экан.

Бошини хам қилиб минғирлаётган Шароф ака иттифоқо Маҳкамга кўз отди-ю, у киши ҳам дарвоза томонга қаради ва бир сония тикилгач, қоматини кўтариб:

— Келинмасми? — деб сўради.

— Ўшанга ўхшайди, — деди Маҳкам.

Дўхтир ўрнидан тез турди.

— Боринг, болам. Тезроқ боринг... Шошманг. Хафа қилманг келинни. Аёл халқи нозик бўлади. Қаранг, боёқиш сарғайибгина турибди.

— Йўқ, ҳуркиб турибди. Қўрқиб турибди, — деди Маҳкам жилмайиб ва табибга кибирона бош ирғаб, дарвоза сари илдамлай кетди. Кетаркан, аста-секин қадами-да, секинлай бошлади. Юрак уриши эса бунга зид ўлароқ тезлашар эди: нима дейиши керак? Дарвоқе, нима янгиликлар бор экан? Ўғли қалай?.. Баччағар ўғлиям кўргани келмайди-я! Ҳа, онасининг боласи бўлиб қолган. У едирса, у кийдирса... Ёш бола онага оғиб кетар экан-да. На чора. Ҳе-е, Маҳкам, бу йилларда кўпгина янги-янги хислату инсоний жиҳатларни кашф этдинг. Дарвоқе, мана шундай йиллар — синов йиллари бўларкан, чамаси... Ҳа, ҳа, ҳалигилар ҳам шу синовдан ўтишди-да...

* * *

— Салом, Шаҳло, — деди Маҳкам. У пичирлади, холос. Ранги учинқираган, шамоллаш асорати сезилмаса-да, рўмолини шундоқ ўраган эди-ки, унинг кулчагина — бир замонлар Маҳкам учун оҳанрабодек тортувчи юзи-чеҳраси ияги остидан ўтказиб ўралган рўмол ичида кичрайибгина кўринар эди; яна ўйлаш мумкин эдики, у нималардандир ҳазар қилиб рўмолини ҳам шу тариқа ўраганди. У Маҳкамдан кўз узмай тураркан, энди мийиғида бегона истеҳзоли жилмайиш ила:

— Сал семирибсизми дейман? — деди.

Маҳкамнинг тилига бу гап-жавоб қайдан келди — билмай қолди:

— Шишган бўлсам керак, — деди энди унга қарамаслик учун у ёқ-бу ёққа кўз юбориб.

— Йўғ-е, — деди у тағин ўша жилмайишида.

— Йўқ, рост. Бунга ўзим ҳам ҳайронман, — деди Маҳкам. — Эрталаб соқол олаётганда сездим. Ким билади, — дея бироз юмшади, — бошим паст бўлиб қолганми...

Аёл кескин хўрсиниб юборди.

— Кўктоғдан уруғларингиз телефон қилувди. — Кейин бирдан бобиллай кетди: — Ҳой, қачонгача ёлғон гапираман уларга? Камандировкангиз уч ойга чўзилиб кетди-ку?

Маҳкам тушунди ва чўнтагини кавлар экан:

— Яқин қолди, — деди. Кейин қовоғи уюлиб кетди. — Яқинда ўзим уларга қўнғироқ қиламан. Хотиржам бўлинг. Ёлғондан қутуласиз... — Шу он ушбугина гапи-да уни чийиллатиб юборишини билароқ илова қилди: — Ўзлари сим қоқарканлар денг... — Кейин иттифоқо руҳи кўтарила бошлади: ҳа, уларнинг — кўктовликларнинг ҳам ҳаётида дуруст ўзгаришлар бўлаётгандир. Ҳа, ана энди бориши керак. О, кўп нарсани ўрганиб келади...

— Хўп, — деди Шаҳло кесиб. — Ўғлингиз музикалний техникумга қатнавотти.

Маҳкамнинг кўзлари катта очилди.

— Ўқишга қўйдингизми?

— Пул нималарни қилмайди! — деб яна истеҳзоли жилмайди хоним. — Сиз — у пулга тупурасиз.

— Э, нега...

— Шунақасиз. Биламиз... Арзимаган ёзувчилар ҳам китоб чиқариб ётибди. Умуман, ёзувчиликка алоқаси йўқ одамлар ҳам том-том қилиб бемаза нарсаларини чиқарвотти. Сиз бўлсангиз... Ай! — деди қўл силтаган каби. — Сизга гап уқтириб бўлармиди... Айтмоқчи, хусусий студиялар кўпайвотти!

— Мен улар билан алоқа қилмайман. Оғзим куйган. Биласиз-ку? — деди Маҳкам. — Улар ўзларининг базарний идеясини ўтказмоқчи бўлишади, ҳалиги Озодбекка ўхшаб! — Кейин тезлик қилаётганини англаб изоҳ берди: — Балки дуруст — одамий йўлда ишлаётганлари ҳам бордир... Лекин мен энди... — тамшаниб қолди: ўйлаб қўйган гапини айтиши лозим. Айтаверсинми? Шароф ака унақа дедилар. Дарҳақиқат, хотинининг ушбу касалхонадан аста-секин оёқ тортиб кетишига ўзи сабабчи. Ўзи... Ўзи — шунчаки қаттиқ шамоллагани — зотилжам, дўхтирлар тили билан айтганда, "экзудативний плеврит" бўлгани ҳолда, ўзини — "сил эканман", деб юборгани Шаҳлони тамом бездирди, чамаси. Тўғри, энди, Маҳкамнинг бундоқ дейишига ўша кунги — Маҳкамни Комрон мошинасида олиб келган чоғлари пастга тушишар эканлар, дарвоза тепасига катта қилиб ёзилган "Силлар касалхонаси" деган битикни кўриб Маҳкамнинг ўзи: "Демак, сил эканман-да", дея ҳамроҳларидан дарҳол тўрт-беш қадам нарига бориб турганн ҳолда, хотинининг ўша ёзувни ўқиб қотиб қолгани ва ичкарига кирмасдан қайтиб кетгани бош сабаб эди. Аммо Шаҳлонинг ўзиям: "Эрим-ку, қаттиқ шамоллаган экан, ўпкасига сув йиғилган. Бу — сил эмас. Лекин нега бу касалхонага олиб келишди?", деб қизиқмаган, қизиққанида албатта бу шифохона шу номда аталса-да, унинг ичида иккита копрус-иморат борлиги, уларнинг ораси баланд бетон девор ила тўсилгани, деворнинг ортидаги корпусда ўшалар — силлар ётишини билган бўлар эди. Балки билган бўлса-да, дарвоза тепасидаги ёзув ёмон таъсир қилгандир. Ҳар ҳолда Маҳкамнинг илк бор айтиб юборган бир оғиз сўзидан аёлининг кўзи қинидан чиққандек бақрайиб қолган ва ўша заҳоти уч-тўрт қадам чекинган эди. Ҳа, афтидан ўша чекиниш ҳам Маҳкамнинг алам-ла бот-бот "силман..." дейишига сабаб бўлганди чоғи. Кейин эса, албатта, хотинининг аҳволини кузатиш, айни чоғда уни қандайдир даражада синаш истаги, қолаверса, унинг ўзидан — эридан ҳазар қилиб ҳар гал бир неча қадам нарида туриб сўзлашиш ва тезроқ кетишга шошилиши Маҳкамнинг оқибат: "Бир ҳафтада бир марта келсангиз бўлади", сўнгра "Бундан буёқ икки ҳафтада бир келсангиз бўлар", ниҳоят, "Илтимос, энди бир ойда бир келинг", дея унга қандайдир меҳрибончилик қилишга ундаган ва аёли бу илтимосларни бажонидил адо этгани-этаётгани йигитни чексиз изтиробларга солиб, умуман, аёл зоти ҳақида хунук-мискин хаёлларга боришига мажбур этган, пироварди, инсонлар аро муносабатлар бобида ҳам талай жиддий ва теран ўйларга толдирган эди.

Оқибат, аёлида камбағаллашиб қолган эрнинг тағин давосиз дардга йўлиққани боис ундан воз кечиш истаги уйғонганига инонган, аниқроғи, ўзини инонтирган эди.

Энди орқага қайтиб бўлмайди: муносабатлар масхарабозликка айланиб кетади.

Қолаверса, хотини ундан воз кечишни истар экан — кеча қолсин. Маҳкам бу ҳолдан ўлиб қолмас-ов... У ёғини айтганда, Шаҳло билан бир уйда яшашнинг ўзи — азоб бўлиб қолган эди: ҳар қадамда, ҳар гапда таъна, ўпка-гина...

Ва ҳар дамда ўзининг "эрни ҳам боқаётгани"га ишора қилишлари ва айтишиб қолган пайтларида буни бемалол-баралла айтиши ўзи — Маҳкамни оиладан совутиб, бир-бир томонларга бош олиб кетишга ундар эди-ки, фавқулодда дучор бўлган бу хасталиги кўп мушкул муаммоларга чек қўйгандек бўлди.

Энди орқага қайтиш... йўқ: нима бўлса — бўлар. Дунёда — одамларнинг руҳиятида дуруст ўзгаришлар бўлмоқда. Шояд— балки Шаҳлода ҳам...

— Бўпти. Сизга қўндоқда теккан, — деди шунда Шаҳло ва Маҳкам ҳушёр тортиб кетиб, бу гап нечун айтилганини эслади: студиялар ҳақида гап очилганди.

— Ҳа, энди, борим шу экан-да, Шаҳло, — деди йигит ва овози титраб кетганини сезароқ ўзига ўзининг ғаши келиб кетди: ҳадемаса йиғлаб юборади.

— Шу, шу. Борингиз — шу, — деб таъкидлади аёл. — Биламиз. Ҳамма билади. — Кейин кескин-совуқ бир овозда: — Хўш? — деди эрига тик боқиб. — Нима қиламиз? Тоес...

— Мен тушундим, — деди Маҳкам дарҳол. — Сиз энди... келмасангиз ҳам бўлади, Шаҳло. — Аёлнинг кўзи дўлайди: унда сезиларли шубҳа-иккиланиш-да зоҳир бўлди. — Мен буни сизга очиқ айтишим керак, — дея хотиржамлик ила давом этди эркак. — Мен, мен... сизга бир карейс ҳақида гапиргандим-а?

— Ҳа, — деди Шаҳло тезгина. — Бола-чақаси ташлаб кетган... — Кейин қандайдир илтижо ила Маҳкамга боқди. — Хўш, нима бўлди унга? Бола-чақаси тағин келишдими?

— Э, йў-йўқ, — деди Маҳкам ва ҳовлига кўз ташлади. Атайин қўлини чўзиб вагонни кўрсатди. — Моргга келтиришди... Ўлибди бечора. Уруғлари энди келишса керак...

Шаҳло "морг"га олайиб тикилди-да, бир-икки қадам тисланди. "Тавба" дегандек ёқасини ушлади.

— Жа иплос жой экан-а бу ер?

— Ҳа,энди касалликнинг ўзи шунақа бўлгандан кейин нима бўларди, — деди Маҳкам.

Шунда Шаҳло чап қўлидаги кичкина салафан халтани эслагандек хиёл кўтарди-да:

— Кўксомса қилувдим, — деди. Кейин эрига ялт этиб қарагани ҳолда халтани сал четроққа — дарвоза туташ девор тагига қўйди. Қўйди ва эридан ҳазар қилганини эри сезганига-да шубҳа қилмади, албатта. Аммо на қизарди, на хижолат чекди: шундоқ бўлиши керакдай... Яна эрига боқди. — Яна гапларингиз борми? Ман ишга кеч қоламан...

— Театрга борасизми?

— Э, йўқ. — У мағрургина жилмайди. — Санъат институтига. Ярим ставка иш олдим.

Маҳкам ҳам жилмайди.

— Бунгаям пул сарф қилдингизми?

— Вей, — деб бемалолгина кулди у. — Пулсиз иш битар эканми, ўртоқ ёзувчи-режиссёр. Уф-ф. Бўпти, айтадиганингизни айта қолинг... Демак, мен уруғларингизга...

— "Билмайман", деб қўя қолинг, — деди Маҳкам. — Ўзим билдираман. Насиб этса... — Аёли мийиғида жилмайди. Маҳкам тупугини ичига ютди: шу тобда уни... уни эмас — ўша илжайган лабларини нимадир қилиб ташлагиси келди, чоғи. Аммо ўзини одатдагидан-да вазмин тутиб: — Гап шундаки, Шаҳло, менинг тузалиб кетишим гумонга ўхшаб қолди, — деди. Аёлнинг кўзлари яна жовдирар эди. — Шунақа, ҳа, — дея баттар хотиржамлик ила давом этди: — Тўғри, ҳозирги замон медицинаси туберкулёзнинг ҳар қанақа формасини ҳам тузатишга қодир. Аммо бунинг учун бугунги кунда доллар керак. Минг-минглаб... — майингина жилмайганди, аёли ҳам беихтиёр синиққина жилмайди. — Шунақа, — таъкидлади эр. — Қолаверса, меники ўтиброқ кетган экан...

Аёл яна тисланмоқчи бўлди-ю, шундоқ ҳам анчагина нарида эканини фаҳмладими, тек қотди. Кейин:

— Дўхтирлар айтишдими? — деб сўради овозида ошкора ҳаяжон билан.

— Бўлмасам ким айтарди. Мен нимани биламан бу йўриғда... — Кейин яна майингина табассум қилди. — Шунақа бўп қолди, хотинжон... Ҳм, на чора? — шундай деб ўзининг кўнгли бузилди: ҳа, ҳозир йиғлаб юборади.

— Тавба, — деди Шаҳло бир нимадан жуда аччиғи чиққандек. — Бу қанақа замон бўлдики, касалхонада дори бўлмаса?! Дорини беморларнинг ўзлари сотиб олишса?!

— Энди, шунақа бўп қолибди-да, — деди Маҳкам. — Аммо менга дуруст қарашдилар ҳам. Ўша кунги профессор Шароф Шарипович жуда олижаноб одам экан...

— Э, олижаноб бўлмай кетсин. Ўшалар дорини сотишади! Биламан. Эшитганман.

— Шаҳло! — деди Маҳкам бирдан кескинлик ила. — Билмасдан ёмонламанг бировни.

— Вой-вой-е, — деб кесатди аёл. — Ўзлари нима аҳволдалар-ку, тағин бировларнинг ёнини оладилар.

— Ҳа, ёнини оламан, — деди Маҳкам.

— Хўп... — Шаҳло шундай деб яна тек қолди ва эрига савол назари-ла тикилди.

— Шу, — деди Маҳкам баттар хотиржамлик ила. — Энди келмай қўя қолинг бу даргоҳга... — Аёлнинг кўзлари йилтиради: унда ёш тўпланмоқда эди. Маҳкамнинг ҳам кўзлари нечукдир намланаётганини ҳис қиларок бу ҳолат ўзига ёқаётганини ҳам дилида қайд этаркан: — Қисмат экан-да, — деб қўйди-да, шошиб сигарет тутатди. — Хўш, — дея хўрсинди кейин. — Омон бўлинглар. Шамолламасин ҳеч ким. Барча касалликларнинг боши — шамоллашда экан. Мен аҳмоқ ўшанда — Кўктов йўлида шамолладим-да...

— Қуриб кетсин ўша ғорингиз. Динозаврингиз, — деди Шаҳло энди бемалол ҳиқиллаб-йиғлаб ва кўз ёшларини чўнтагига бир қўл суқишда чиқарган рўмолчаси билан артаркан. — Ўзингизга ўзингиз қилдингиз. Олиптачилигингиз ҳам бор бўлсин.

Маҳкам қаради-сездики, гап чувалиб кетяпти: бу кетишда сири фош бўлиб қолишиям мумкин.

— Майли. Сомсаниям обкета қолинг ўзингиз, — деди. — Мен барибир емайман. Иштаҳам йўқ.

— Тавба, рангингиз дуруст-е! — деди аёли.

Маҳкам миясига келган бир ажойиб гапдан шодланиб кетиб, уни айтди:

— Табибларнинг зўри — Ибн Сино бўлсаям, Беруний ҳам зўр табиб ўтган экан. Унинг шундай гапи бор экан: "Шамъ ўчиш олдида лопиллаб ёнади. Шундоқки, ажали тўлган беморлар ҳам фавқулодда тузалгандек бўлиб қоладилар".

— Гапирманг шунақа гапларни, — деди аёл жеркиб. Сўнг хўрсиниб ва беҳол тортиб: — Битта маслаҳатли гап бориди, — деди. Маҳкам эътибор ила унга тикилди. — Квартира, — деди аёл. — Тўрт хонали уйимиз... Бизга икки хонали уй ҳам бўлади. Агар қарши бўлмасангиз, уйни алмаштирсак...

Маҳкамнинг юраги шувиллаб кетди: демак, шунга қарор қилибди-қилишибди. Демак, ўзи — четда қолибди... Ҳа, унга айтаётган барча гаплари, афтидан, кутилгандек гаплар экан. Начора, дунёи қўтир? Шунақаям бўлар экан-да!

Эрининг паришонхоллигини кўрган жувон:

— Нима, агар... — деб чайналди. Кейин шу чайналишда давом этди: — Ўғлингиз катта бўп қолди... Бундан ташқари, манинг ишларим ҳам унчалик яхшимас...

— Яхши-яхши. Майли, — деди Маҳкам. Истаганингизни қилинг. Гапларингиз ўринли...

Аёл эрига бир қаради-да, бу ердан тезроқ кетиши керакдек ёхуд йўлда ўзини биров кутиб қолгандек тез-тез юриб кетди. Қе-етди. Маҳкам унинг кетаётганига ҳам ишониб, ҳам ишонмай турар эди. Кейин мийиғида жилмайди-да: "Ўзимам артист бўп кетдим", деб ўйлади. Сўнг бу ҳиссидан бир муддат роҳатланиб, сигаретни хўб чекди. Кейин дарвозага бурилар экан, елкасидан биров ғижимлаб тортгандек шарт бурилиб, хотинининг орқасидан қаради. Хотини муюлишдан ўтиб кетди. Ке-етди. Унинг изи ҳам кўринмай қолди ва Маҳкамнинг назди да ҳаммаёқ бўшаб қолгандек бўлди. Аммо шу оннинг ўзида шошиб ва бу ҳолатидан қутулиш чорасини кўрмак учун атрофига аланглаб қараркан, йўлнинг нариги бетидаги полизга ва четдаги чайлага кўзи тушди: э, собиқ "ҳамшира" — "медбрат" Эшим аканинг полизи-ку бу. Яхши қилди — деҳқончилик қилиб. "Отакасбим — шу", дер эди. Демак, аҳволиям ўнгланиб кетган бўлиши керак.

Айтмоқчи, Шароф ака шу ерга келган эканлар-да...

Маҳкам ям-яшил уват четида туриб, Эшим акани излаб қараркан, бу маскан шаҳар четида бўлгани учунми, дашт булбули — тўрғайнинг сайрашини эшитиб қолди-ю, бутун борлиғи зир титраб, олисларда қолган тоғли юртини эслаши баробарида тўрғайлар Динозавр ғори атрофларида ҳам борлигини тусмоллади: о, ўша ғор биқинида ўтириб олиб уларни кузатиш ва сайрашларини эшитиш — қандай роҳат...

Дунё — кенг...

"ЮНОН ОЛОВИ" СИРИ

Кейинги пайтлар илмий-оммабоп нашрларда жуда қадим замонларда одамзот томонидан ядровий қурол қўлланилгани ҳақида турли хил тахминлар айтилмоқда. Бундай ақл бовар этмайдиган тахминларга, аксарият ҳолларда, кўҳна битиклардаги эътирофлар асос қилиб келтирилади. Хусусан, ҳинд эпоси "Маҳобҳорат"да эрамиздан олдинги даврда Махеджо-Даро шаҳрининг, атом бомбасини эслатадиган, оммавий қирғин қуроли билан кули кўкка соврилгани тасвирланган. Юнон тарихчиси Стробон "Жуғрофия" асарида Ер юзидан йўқ қилиб юборилган афсонавий Садўм ва Ғаммўрра шаҳарлари атрофида куйиб кетган қоялар ҳақида маълумот беради. Шунингдек, Бобилнинг шаҳар ва қалъалари қолдиқлари - жуда юқори ҳароратдаги оловда куйган тошлар, суяклар ҳам бир замонлар Ер юзида ядро уруши рўй бермаганмикин, деган гумонларни кўнгилга солади.

Тарихий манбаларда "юнон олови" ҳақида ҳам сўз юритилган. Шарқий Рим империяси қўшини ана шу номдаги даҳшатли қуролга эга бўлган. Византия императорларидан бири ўз меросхўрига "юнон олови"ни сир сақлашни тайинлаб, кимда ким бу қудратли қуролни қаердан олдингиз, деб савол берса "Тангри фариштасининг инъоми", деб жавоб беришни тайинлаган.

Олимларнинг ёзишича, замонлар ўтиб, "юнон олови"ни ясаш ва қўллаш сирлари унутилиб юборилган. Бизғача етиб келган манбаларда бу қуролнинг таркибида нефтнинг енгил фракцияси, ёғоч скипидари ва куйдирилмаган оҳак кукунининг ёндирувчи қоришмаси борлиги айтилган...

Орадан неча юзлаб асрлар ўтгач, XX асрнинг 50-йилларига келиб инсоният тағин ўша - "юнон олови"ни ўйлаб топгани ғоят ажабланарли ва хатарлидир.

"ҚЎЛИ КАЛТА"ЛАР БЕҲИСОБ

Агар сизга ҳозирги замонда инсониятнинг ярми умрида бирор марта ҳам телефон орқали гаплашиш имкониятига эга бўлолмайди, дейишса ишонаверинг. Чунки ҳали бундай қулай имкониятдан фойдаланишга "қўли калта"лик қиладиганлар беҳисоб.

Гап шундаки, кейинги ўн йилликларда дунё аҳолисининг бой ва камбағал табақалари ўртасидаги фарқ шиддат билан ортиб бораётир. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг глобал тараққиётга бағишланган маърузасида қайд этилишича, 1960 йили бой ва камбағал мамлакатлар нисбати 30га 1 бўлса, ҳозир 100га 1. Жуда катта бойликнинг алоҳида шахслар қўлида йиғилиб бораётгани ҳам кейинги даврда бу нисбатнинг ғоят кучайганини кўрсатади. Хусусан, компютерчи бой Билл Гейтс, Брунея султони ва "Уоллмарт" америка супермаркетлари тармоғининг хўжайини бевасига тегишли мол-дунёни қўшиб ҳисоблаганда, уларнинг бойликлари 30та камбағал давлатнинг бор-йўқ мулкидан ошиб тушаркан.

ЖОНИВОРЛАРГА ШАФҚАТ

Тайбей парламенти овқатда ит гўштини ишлатишни таъқиқлаш тўғрисида қонун қабул қилди. Мазкур қонунни бузганларга 300 доллар солиқ солинади. Парламент депутати Ван Хсинаннинг эътирофича, мамлакатнинг иқтисодий аҳволи танг бўлган пайтларда, бу жониворнинг гўшти таркибида ҳам одамлар саломатлиги учун зарур оқсил мавжудлиги ҳисобга олиниб, унинг гўштини истеъмол қилишга изн берилганди.

Бугунги кунда айрим жануби-шарқий Осиё мамлакатларида ит гўшти тансиқ таомга айланди. Шу боис, Таиланддаги каби қонунлар қабул қилиниши бу мамлакатлардаги ресторанлар эгаларини ташвишга солаётир. Сеул Олимпиадаси (1988) арафасида Жанубий Корея ҳукумати ҳам, жаҳон ҳамжамияти назарида мамлакат обрўсини кўтариш мақсадида ит гўшти билан савдо қилиш, уни истеъмол қилишни таъқиқлаган эди.

"Ўзбекфилм" акциядорлик жамияти киностудиянинг кекса ходими, касаба уюшмаси раиси
Ўткир АБДУЛЛАЕВнинг
вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига чуқур таъзия билдиради.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Дилмурод Жабборовга онаси
Розия ЖАББОРОВА
вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма бош ҳисобчиси Шерзод Ирзоевга отаси
Эргаш ИРЗОЕВ
вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, Котибият — 133-49-93
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-58-49 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Наср ва назм бўлими: 136-56-50

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 21.30.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г. — 2009. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН
Тиражи—7119.